

JULIANE KOKOTT
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2004. október 14.¹

Tartalomjegyzék

I — Bevezetés	I - 3570
II — Jogi háttér	I - 3570
A — A közösségi jog	I - 3570
1. Áttekintés	I - 3570
2. Az első irányelv vonatkozó rendelkezései	I - 3571
3. A negyedik irányelv vonatkozó rendelkezései	I - 3572
4. A hetedik irányelv rendelkezései	I - 3573
B — A nemzeti jog	I - 3574
1. A korábbi jogi szabályozás	I - 3574
2. Az új jogi szabályozás	I - 3575
3. Az általános büntetőjogi szabályok	I - 3578
III — A tényállás, az alapeljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések	I - 3579
A — Általános megjegyzések	I - 3579
B — A (C-387/02. sz.) Berlusconi-ügy	I - 3581
C — A (C-391/02. sz.) Adelchi-ügy	I - 3582
D — A (C-403/02. sz.) Dell’Utri és társai ügy	I - 3585
E — A Bíróság előtti eljárás	I - 3586

¹ — Eredeti nyelv: német.

IV — Jogi álláspont	I - 3586
A — Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatósága	I - 3586
1. A ténybeli háttér ismertetése	I - 3586
2. A jogi háttér ismertetése	I - 3587
3. A kérdések relevanciája	I - 3588
4. Következtetés	I - 3591
B — Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések érdemi értékelése	I - 3591
1. Az első irányelv 6. cikkének tárgyi hatályáról	I - 3591
2. A társaságokra vonatkozó hamis közlések szankcióinak arányosságáról ...	I - 3596
a) A szankciók hatékonysága, arányossága és visszatartó ereje	I - 3596
b) Toleranciaküszöbök	I - 3599
c) A büntethetőség elévülési ideje	I - 3602
d) A lépcsőzetes szankciórendszer és a magánindítvány szükségessége ...	I - 3605
e) A polgári jog, a büntetőjog és a szabálysértési jog általános összefüggései	I - 3607
C — Az irányelvek tagállami előírások általi megsértésének következményei a kérdést előterjesztő bíróságok előtt folyamatban lévő büntetőeljárások szempontjából	I - 3610
1. A nemzeti bíróságoknak a közösségi jog érvényre juttatására vonatkozó kötelezettségéről	I - 3611
2. Az irányelvek büntetőeljárásban történő alkalmazásának korlátairól	I - 3612
a) Az ítélkezési gyakorlatban kialakult alapelvek	I - 3613
b) Az alapelvek vizsgálata a jelen ügy szempontjából	I - 3614
3. Az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásáról	I - 3617
4. Következtetés	I - 3620
V — Véggkövetkeztetések	I - 3621
	I - 3569

I — Bevezetés

1. Két olasz bíróság, a Tribunale di Milano és a Corte di Appello di Lecce (a továbbiakban: kérdést előterjesztő bíróságok) előtt különböző büntetőeljárások vannak folyamatban, amelyek mindegyikében hamis társasági információk (olaszul: *false comunicazioni sociali*) közlését róják fel a vádlottaknak; a köznyelvben az ilyen cselekményeket szokás „mérlegghamisításnak” is nevezni.

2. E cselekmények elkövetését és az ezek miatti büntetőeljárás megindítását követően az olasz törvényhozó enyhített a vonatkozó büntetőjogi szabályozáson, és az addigi jogi helyzethez képest megnehezítette a büntetőjogi felelősségre vonást. E törvénymódosításra tekintettel a kérdést előterjesztő bíróságok lényegében azt kívánják megtudni, hogy mit kell érteni a hamis információk közlése esetén alkalmazandó megfelelő szankciókon. A kérdések arra is kiterjednek, hogy a vonatkozó társasági jogi irányelvek értelmében a társaságokról szóló *hamis* információk közlése azonosnak tekinthető-e az információk *közzétételének hiányával*.

3. Arra az esetre, ha az olaszországi törvénymódosításhoz hasonló szabályozás ellentétes lenne a vonatkozó társasági jogi irányelvekkel, azt is tisztázni kell, hogy a büntetőeljárásban a későbbi enyhébb büntetőtörvény a

közösségi jogba ütközése ellenére alkalmazható-e visszaható hatállyal a vádlott javára.

II — Jogi háttér

A — A közösségi jog

1. Áttekintés

4. Az EK 44. cikk (1) bekezdése jogalapot teremt a letelepedés szabadságának megvalósítására irányuló irányelvek kibocsátására. E szabály (2) bekezdésének g) pontja szerint a Tanács és a Bizottság feladata, hogy:

„a szükséges mértékben összehangolja azokat a biztosítékokat, amelyeket a tagállamok a 48. cikk második bekezdése szerinti társaságoktól a tagok és harmadik személyek érdekeinek védelme céljából megkövetelnek, annak érdekében, hogy az ilyen biztosítékokat egyenértékűvé tegyék a Közösségen belül”.

5. A Közösség több társasági jogi irányelvet fogadott el. Jelen ügy szempontjából különösen a következők bírnak jelentőséggel:

- az egész Közösségre kiterjedő egységes biztosítékok kialakítása érdekében a tagállamok által a társasági tagok és harmadik személyek érdekei védelmében a Szerződés 58. cikkének (2) bekezdése szerinti társaságoknak előírt biztosítékok összehangolásáról szóló első, 1968. március 9-i 68/151/EGK tanácsi irányelv² (a továbbiakban: első irányelv vagy 68/151 irányelv) és

azioni (betéti részvénytársaság) és a *società a responsabilità limitata* (korlátolt felelősségű társaság, rövidítve: Srl)⁴.

6. Emellett utalni kell még a Szerződés 54. cikke (3) bekezdésének g) pontja alapján az összevont (konszolidált) éves beszámoló-ról szóló hetedik, 1983. június 13-i 83/349/EGK tanácsi irányelvre⁵ is (a továbbiakban: hetedik irányelv vagy 83/349 irányelv)⁶.

2. Az első irányelv vonatkozó rendelkezései

- a Szerződés 54. cikke (3) bekezdésének g) pontja alapján meghatározott jogi formájú társaságok éves beszámolójáról szóló negyedik, 1978. július 25-i 78/660/EGK tanácsi irányelv³ (a továbbiakban: negyedik irányelv vagy 78/660 irányelv),

7. Az első irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja kötelezi a tagállamokat, hogy hozzák meg a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a társaságok kötelező adatszolgáltatása legalább minden üzleti évre vonatkozó mérlegre és eredménykimutatásra kiterjedjen. A szabály emellett rögzíti,

amelyek Olaszország esetében a következő tőkegyesítő társaságokra alkalmazandók: a *società per azioni* (részvénytársaság, rövidítve: SpA), a *società in accomandita per*

4 — Lásd az első irányelv 1. cikkét és a negyedik irányelv 1. cikkének (1) bekezdését.

5 — HL L 193., 1. o.; magyar nyelvű kiadás 17. fejezet, 1. kötet, 58. o.; az EKG-Szerződés 54. cikkének (3) bekezdése megegyezik az EK 44. cikk (2) bekezdésével.

6 — Az első, negyedik és hetedik irányelvet utoljára a Cseh Köztársaság, az Észt Köztársaság, a Ciprusi Köztársaság, a Lett Köztársaság, a Litván Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Málta Köztársaság, a Lengyel Köztársaság, a Szlovén Köztársaság és a Szlovák Köztársaság csatlakozásának feltételeiről, valamint az Európai Unió alapját képező szerződések kiigazításáról szóló okmány II. mellékletének 4. szakasza módosította (HL 2003., L 236., 38. o.). A jelen előzetes döntéshozatali eljárásban jelentőséggel bíró rendelkezéseket azonban már az irányelv eredeti szövege is tartalmazta — az ettől eltérő eseteket külön jelezzük. Jelen esetben az első irányelvnek a 2003. július 15-i 2003/58/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL L 221., 13. o.; magyar nyelvű kiadás 17. fejezet, 1. kötet, 304. o.) 1. cikke általi módosításai időbeli okokból nem bírnak jelentőséggel.

2 — HL L 65., 8. o.; magyar nyelvű kiadás 17. fejezet, 1. kötet, 3. o.; az EKG-Szerződés 58. cikke megegyezik az EK 48. cikkel.

3 — HL L 222., 11. o.; magyar nyelvű kiadás 17. fejezet, 1. kötet, 21. o.; az EKG-Szerződés 54. cikkének (3) bekezdése megegyezik az EK 44. cikk (2) bekezdésével.

hogy a Tanács az első irányelv elfogadását követő két éven belül újabb irányelvet bocsát ki, amely a mérlegek és eredménykimutatások tartalmának összehangolását fogja elvégezni.

8. Az első irányelv 3. cikkének (1)–(3) bekezdése a következőt írja elő:

„(1) Minden tagállam központi cégnyilvántartásában vagy kereskedelmi nyilvántartásában külön aktát kell nyitni valamennyi ott nyilvántartásba vett társaság számára.

(2) A 2. cikk szerint szolgáltatott valamennyi okiratot és adatot ebben az aktában kell nyilvántartani, illetve a nyilvántartásba be kell jegyezni; a nyilvántartásban szereplő bejegyzések tárgyának minden esetben meg kell jelennie az aktában.

(3) A 2. cikkben említett okiratok vagy adatok egészének, vagy azok kivonatának másolatát írásban beadott kérelemre hozzáférhetővé kell tenni az eljárási költséget meg nem haladó díj befizetése ellenében. [...]”

9. Az első irányelv 6. cikkének első francia-bekezdése szerint a tagállamoknak „megfelelő szankciókról kell gondoskodniuk, ha a 2. cikk (1) bekezdése f) pontjának megfelelően elmulasztják a mérleget és az eredménykimutatást benyújtani [helyesen: ha az adatközlésre kötelezettek elmulasztják benyújtani a 2. cikk (1) bekezdésének f) pontjában előírt mérleg- és eredménykimutatást]”.

3. A negyedik irányelv vonatkozó rendelkezései

10. A negyedik irányelv 2. cikke kivonatosan a következőket tartalmazza:

„(1) Az éves beszámoló mérlegből, eredménykimutatásból és kiegészítő mellékletből áll. E dokumentumok egységet alkotnak.

(2) E dokumentumok áttekinthetően és ennek az irányelvnek a rendelkezései szerint kerülnek összeállításra.

(3) Az éves beszámoló megbízható és valós képet mutat a társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről.

(4) Ha ezen irányelv rendelkezéseinek alkalmazása nem elegendő ahhoz, hogy a (3) bekezdés értelmében megbízható és valós képet adjanak, további információkat kell közölni.

(5) Ha kivételes esetben ezen irányelv valamely rendelkezésének alkalmazása nem egyeztethető össze a (3) bekezdésben megállapított kötelezettséggel, attól a rendelkezéstől el kell térni annak érdekében, hogy a (3) bekezdés értelmében a beszámoló megbízható és valós képet adjon. [...]"

11. A negyedik irányelv 47. cikke (1) bekezdésének első albekezdése az alábbiakat írja elő:

„Az előírászerűen jóváhagyott éves beszámolót és az üzleti jelentést az éves beszámoló könyvvizsgálataért felelős személy által adott véleménnyel együtt teszik közzé a tagállami jogszabályok által meghatározott módon a 68/151/EGK irányelv 3. cikkével összhangban.”

12. A negyedik irányelv⁷ 47. cikkének (1a) bekezdése kivonatossan a következőket tartalmazza:

„Az [érintett társaság] tagállama mentesítheti ezt a társaságot a 68/151/EGK irányelv 3. cikke alapján fennálló, a beszámolójának közzétételére vonatkozó kötelezettsége alól, feltéve, hogy a beszámoló a nyilvánosság számára a székhelyén hozzáférhető [...].

A beszámolók másolatait kérelemre rendelkezésre kell bocsátani. Az ilyen másolat ára nem haladhatja meg az eljárási költséget. Megfelelő szankciókat kell előírni az e bekezdésben előírt közzétételi kötelezettség elmulasztásáért.”

13. A negyedik irányelv 51. cikkének (1) bekezdése alapján a társaságoknak a nemzeti jogszabály által a beszámoló könyvvizsgálatára feljogosított egy vagy több személlyel kell ellenőriztetniük az éves beszámolóikat.

4. A hetedik irányelv rendelkezései

14. A hetedik irányelv 16. cikke a vállalkozáscsoportok konszolidált éves beszámolóira írt elő szabályokat, amelyek lényegében a negyedik irányelv 2. cikkében rögzített előírásoknak felelnek meg; a konszolidált éves

7 — A negyedik irányelvnek az éves beszámolóiról szóló 78/660/EGK irányelvnek és az összevont (konszolidált) éves beszámolóiról szóló 83/349/EGK irányelvnek az alkalmazási kör tekintetében történő módosításáról szóló, 1990. november 8-i 90/605/EGK tanácsi irányelvbe (HL L 317., 60. o.; magyar nyelvű kiadása 17. fejezet, 1. kötet, 110. o.; a továbbiakban: 90/605 irányelv) foglalt változata.

beszámolóinak megbízható és valós képet kell mutatnia a konszolidálásba bevont vállalkozások együttes eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről. A hetedik irányelv 37. cikke a negyedik irányelv 51. cikkének felel meg, és előírja a konszolidált éves beszámolók könyvvizsgálatának kötelezettségét. A hetedik irányelv 38. cikkének (1) bekezdése ugyanúgy utal a konszolidált éves beszámolók közzététele kapcsán az első irányelv 3. cikkére, mint ahogyan az már a negyedik irányelvben (47. cikk, (1) bekezdés, első albekezdés) is történt az éves beszámolók kapcsán. A hetedik irányelv 38. cikkének (6) bekezdése kötelezi a tagállamokat, hogy rendelkezzenek megfelelő szankciókról arra az esetre, ha nem tesznek eleget a megállapított közzétételi kötelezettségnek.

1. A korábbi jogi szabályozás

16. A korábbi jogi szabályozás szerint a társaságokról szóló hamis információk közlése Olaszországban a Codice Civile¹⁰ 2621. cikke (a továbbiakban: a Codice Civile korábbi 2621. cikke) szerint büntetendő cselekmény volt. Ez a szabály a következőképpen szólt:

„Amennyiben a cselekmény nem minősül súlyosabb bűncselekménynek, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel és kétmilliótól húszmillió líráig terjedő pénzbírsággal büntetendő:

B — A nemzeti jog

15. Az olasz jog jelen ügyben irányadó rendelkezéseit a köztársasági elnök 2002. április 11-i, 2002. április 16-án hatályba lépett 61. sz. decreto legislativoja⁸ (a továbbiakban: 61/02. sz. decreto legislativo)⁹ lényegesen megváltoztatta. A továbbiakban ezért először a korábbi, majd azt követően az új, jelenleg hatályos jogi szabályozás kerül bemutatásra.

⁸ — Törvényerejű rendelet.

⁹ — A decreto legislativo nyomtatásban a GURI 88. számában jelent meg 2002. április 15-én (4. o.). Alapja a 2001. október 3-i 366. törvény 11. cikkébe foglalt parlamenti felhatalmazás (GURI 234. sz., 2001. október 8.).

1. azok a szervezők, alapító tagok, tisztségviselők, igazgatók, a felügyelőbizottsági tagok és felszámolók, akik a társaság jelentéseiben, mérlegeiben és más közléseiben megtevesztő szándékkal olyan tényeket állítanak, amelyek nem felelnek meg a valóságnak [...].”

17. A Codice Civile 2621. cikkének akkori változata szerint a cselekmény hivatalból

10 — Az olasz polgári törvénykönyv.

üldözendő büntettet (*delitto*) valósított meg, amelynél a büntethetőség elévülési ideje tíz év volt. Az elévülés megszakadása esetén ez további öt évvel meghosszabbodhatott ¹¹.

2. Az új jogi szabályozás

20. A 61/02. sz. decreto legislativo többek között a Codice Civile korábbi 2621. cikkét váltotta fel, a következő két szabállyal:

18. Az olasz bírói gyakorlat szerint a Codice Civile 2621. cikke nem kizárólag a társaság tagjainak és hitelezőinek specifikus érdekeit védte, hanem a gazdasági társaságok működésének szabályozásához fűződő közérdeket is. Az előírás védelmi célja kiterjedt minden tevékenységre, amely arra irányult, hogy valamely társaság objektív helyzetét megváltoztassa ¹².

„2621. cikk (A társaságra vonatkozó hamis információk)

19. A korábbi jogi szabályozás súlyosító körülményként értékelte, ha a társaságokról szóló hamis információknak a Codice Civile korábbi 2621. cikke szerinti közlése következtében a vállalkozás jelentős mértékű kárt szenvedett; ekkor a Codice Civile 2640. cikke (a továbbiakban: a Codice Civile korábbi 2640. cikke) alapján a büntetés mértéke a feléig terjedő mértékben emelkedett.

Amennyiben a 2622. cikk másként nem rendelkezik, azok a tisztségviselők, igazgatók, felügyelőbizottsági tagok és felszámolók, akik azzal a szándékkal, hogy a tagokat vagy a nyilvánosságot megtévezzék, és saját maguk vagy mások számára jogtalan haszonra tegyenek szert, a társaság mérlegében, jelentésében, illetve a törvényben előírt, a nyilvánosságnak vagy a tagoknak címzett egyéb közlésekben valótlan tényeket állítanak, még amennyiben azok értékelésen alapulnak is, vagy elmulasztják a törvény alapján kötelező, a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetére vagy a társaságok azon csoportjának ilyen helyzetére vonatkozó közléseket, amelynek a társaság a tagja, azzal a céllal, hogy a címzetteket az említett helyzettel kapcsolatban félrevezessék, egy év hat hónap szabadságvesztéssel büntetendők.

11 — Lásd a C-391/02. sz. ügyben hozott, előzetes döntéshozatalra utaló végzés 42. pontját.

12 — Ezt állította a Corte di Appello di Lecce a C-391/02. sz. ügyben az előzetes döntéshozatalra utaló végzés 19. és 20. pontjában, az olasz Corte Suprema di Cassazione 5. tanácsának 2001. február 20-i, 6889. sz. ítéletére hivatkozva.

Ugyanezt a büntetést kell alkalmazni, ha a közlések a társaság tulajdonában álló, vagy olyan vagyontárgyakra vonatkoznak, amelyeket a társaság harmadik személyek javára kezel.

Büntetés alkalmazásának nincs helye, ha a hamis tényállítások vagy mulasztások nem változtatják meg érzékelhetően a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetét, illetve azon csoportét, amelynek a társaság a tagja. A cselekmény nem büntethető, ha a hamis tényállítások vagy mulasztások által előidézett változás az adózás előtti eredményben nem haladja meg az 5%-ot, illetve a nettó eszközállományban az 1%-ot.

A cselekmény nem büntethető, ha az olyan becslések eredménye, amelyek egyenként nem térnek el 10%-ot meghaladó mértékben a helyes értéktől.

2622. cikk (A társaságra vonatkozó, a tagokat és a hitelezőket megkárosító hamis információk)

Azok a tisztségviselők, igazgatók, felügyelőbizottsági tagok és felszámolók, akik a tagok és a nyilvánosság megtévesztése céljából, és azért, hogy saját maguk vagy mások számára jogtalan haszonra tegyenek szert, a mérlegben, a jelentésben vagy a társaságra vonatko-

zóan a törvény által előírt egyéb, a tagok vagy a nyilvánosság számára szóló közlésekben valótlán tényeket állítanak, még amennyiben azok értékelésen alapulnak is, vagy elmulasztják, a törvény alapján kötelező, a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetére vagy a társaságok azon csoportjának helyzetére vonatkozó közléseket, amelynek a társaság a tagja, oly módon, hogy a címzetteket az említett helyzettel kapcsolatban megtévesztik, és a hitelezőknek vagy a tagoknak vagyoni kárt okoznak, a sértett magánindítványa alapján hat hónaptól három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendők.

Az eljárás szintén magánindítványra indul, amennyiben a cselekmény ettől eltérő, súlyosabb bűncselekménynek minősül, amely a tagoktól és a hitelezőktől különböző személyek vagyonában okoz kárt, kivéve, ha azt az állam, a közjogi testületek vagy az Európai Közösségek sérelmére követik el.

Az 1998. február 24-i 58. sz. decreto legislativo (törvényerejű rendelet) IV. része III. címe II. fejezetének rendelkezéseiben szabályozott társaságok esetében a jelen cikk első albekezdése szerinti cselekmény egy évtől négy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, és a büntett hivatalból üldözhető.

Amennyiben a közlések olyan vagyontárgyakra vonatkoznak, amelyeket a társaság

birtokol, vagy harmadik személyek javára kezel, a büntetés megegyezik a jelen cikk első és harmadik albekezdésében írt cselekmények büntetésével.

zione) minősül; e bűncselekmény büntethetőségének az ennek megfelelő rövidebb elévülési ideje így három év; az elévülés megszakadása esetén az elévülés legkésőbb összesen négy év és hat hónap után következik be.

Nincs helye büntetés alkalmazásának, ha a hamis tényállítások vagy mulasztások nem változtatják meg érzékelhetően a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetét, vagy azon csoportét, amelynek a társaság a tagja. A cselekmény nem büntethető, ha a hamis tényállítások vagy mulasztások által előidéztet változás az adózás előtti eredményben nem haladja meg az 5%-ot, illetve a nettó eszközállományban az 1%-ot.

22. A Codice Civile új 2622. cikke által újonnan bevezetett magánindítvány követelménye kapcsán a 61/02. sz. decreto legislativo 5. cikke átmeneti szabályozást ír elő. Eszerint a 61/02. sz. decreto legislativo hatálybalépése előtt elkövetett cselekmények miatt a magánindítvány megtételére rendelkezésre álló határidő a 61/02. sz. decreto legislativo hatálybalépésével kezdődik.

A cselekmény nem büntethető, ha az olyan becslések eredménye, amelyek egyenként nem térnek el 10%-ot meghaladó mértékben a helyes értéktől.”

23. A Codice Civile-nek a 61/02. sz. decreto legislativo-val módosított 2630. cikke (a továbbiakban: a Codice Civile új 2630. cikke) 206 eurótól 2065 euróig terjedő pénzbírságot helyez kilátásba a törvény által előírt, társaságokra vonatkozó közlések határidőn belüli benyújtása elmulasztásának esetére. A pénzbírság a harmadával megemelkedik, ha a mérleget nem adják be.

21. A Codice Civile új 2621. cikke az új 2622. cikk szubszidiárius tényállásának tekinthető¹³. A korábbi szabályozáshoz képest enyhébb büntetési tételnek megfelelően az új 2621. cikkben szabályozott magatartás már csak vétségnek (*contravven-*

24. Ezen túlmenően utalni kell még a társaságokra vonatkozó új pénzbírságra vonatkozó előírásra is, amelyet szintén a 61/02. sz. decreto legislativo vezetett be. Ezt azonban nem a Codice Civile-be, hanem a

13 — A Tribunale di Milano a C-403/02. sz. ügyben az előzetes döntéshozatalra utaló végzésben kifejezetten így írja.

2001. június 8-i 231. sz. decreto legislativo¹⁴ (a továbbiakban: 231/01. sz. decreto legislativo) 25 ter cikként illesztette be, amely a „társaságok adminisztratív felelősségét”¹⁵ szabályozza a következők szerint:

„(1) A Codice Civile által szabályozott, társaságokkal kapcsolatos bűncselekmények esetén, amelyeket a társaság érdekében a tisztségviselők, igazgatók vagy felszámolók, illetve az ő felügyeletük alatt álló személyek követtek el úgy, hogy a cselekmény elkövetésére nem került volna sor, ha a felsorolt személyek a felügyeletet a tisztségükből eredő kötelezettségeikkel összhangban látták volna el, a következő pénzbírságok alkalmazandók:

- a) a Codice Civile 2621. cikke szerinti, a társaságokra vonatkozó valótlan tartalmú közlések vétsége miatt száztól százötven egységig terjedő pénzbírság;
- b) a Codice Civile 2622. cikkének (1) bekezdése szerinti, a tagok vagy a hitelezők hátrányára elkövetett, a társaságokra vonatkozó valótlan tartalmú közlések büntette miatt százötventől háromszázharminc egységig terjedő pénzbírság;

- c) a Codice Civile 2622. cikkének (1) bekezdése szerinti, a tagok vagy a hitelezők hátrányára elkövetett, a társaságokra vonatkozó valótlan tartalmú közlések büntette miatt kettőszáztól négyszáz egységig terjedő pénzbírság

[...].

(3) Ha a szervezet az (1) bekezdésben megjelölt bűncselekmények elkövetése következtében jelentős mértékű hasznot szerzett, akkor a pénzbírság a harmadával megemelkedik.”

3. Az általános büntetőjogi szabályok

25. A büntetések törvényességének elvét az olasz alkotmány 25. cikkének (2) bekezdése és a Codice Penale¹⁶ 2. cikkének (1) bekezdése rögzíti.

26. A cselekmény elkövetésekor és a később hatályos büntetőtörvény közötti eltérés esete a Codice Penale 2. cikkének (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy mindig azt a törvényt kell alkalmazni, amelyiknek a rendelkezései a terheltre nézve a legkedvezőbbek, kivéve, ha az ügyben már jogerős ítélet született.

¹⁴ — *GIURI* 140. sz., 2001. június 19.

¹⁵ — Az, hogy itt *társaságokkal szembeni szankciókról* van szó, kiderül a 61/02. sz. decreto legislativo 3. cikkének címéből, továbbá a 231/01. decreto legislativo összefüggéseiből; ez utóbbi rendelkezés a jogi személyek, a társaságok és egyesületek adminisztratív felelősségével foglalkozik, olyan esetekben is, ha az utóbbiak nem rendelkeznek jogi személyiséggel („responsabilità amministrativa delle persone giuridiche, delle società e delle associazioni anche prive di personalità giuridica”).

¹⁶ — Az olasz büntető törvénykönyv.

27. A büntethetőség elévülésének szabályai tekintetében az olasz jog különösen a következőket írja elő: a Codice Penale 157. cikke szerint az elévülés a büntethetőséget többek között a következő időtartamok elteltével szünteti meg:

- a törvény által ötéves vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztéssel büntetni rendelt bűntett esetén tíz év;
- a törvény által öt évnél rövidebb tartamú szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntetni rendelt bűntett esetén öt év;
- a törvény által szabadságvesztéssel büntetni rendelt vétség esetén három év.

A Codice Penale 160. cikkének (3) bekezdése előírja, hogy az elévülés megszakadása esetén a megszakadás napján újra kezdődik az elévülés. Több elévülést megszakító cselekmény esetén az elévülés az utolsó ilyen cselekménytől kezdődik újra; mindazonáltal a 157. cikkben meghatározott határidők nem hosszabbodhatnak meg többel, mint az időtartamuk fele.

III — A tényállás, az alapeljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

A — Általános megjegyzések

28. A három alapeljárás vádlottainak társaságokra vonatkozó hamis információk közlését róják fel; mindegyik cselekmény elkövetése és a cselekmények miatti büntetőeljárás megindítása a 61/02. sz. decreto legislativo hatálybalépését megelőzően történt, tehát akkor, amikor Olaszországban még a Codice Civile korábbi 2621. cikke volt hatályban.

29. Mindegyik esetben a büntetőeljárás alatt lépett hatályba a 61/02. sz. decreto legislativo. A vádlottak ezért immár az Codice Civile új 2621. és új 2622. cikkének alkalmazandóságára hivatkoznak, amelynek a kérdéseket előterjesztő bíróságok előadása szerint az lenne a következménye, hogy mindegyik vádlott büntetlen maradna.

30. A kérdéseket előterjesztő bíróságok lényegében az új jogi szabályozás következő aspektusait emelik ki:

31. A Codice Civile-nek mind az új 2621. cikke, mind az új 2622. cikke jelentősen csökkentette a társaságokra vonatkozó

hamis közlések miatt alkalmazandó büntetés mértékét az addigi szabályozáshoz képest. A Codice Civile új 2621. cikke kapcsán a Tribunale di Milano például a C-403/02. sz. ügyben kifejti, hogy a „büntetőjogi vétségeket mennyiségi szempontból nevetséges büntetésekkel rendeli büntetni”, és a kilátásba helyezett büntetések mértéke „majdnem minden esetben enyhébb két évi szabadságvesztésnél, így e büntetések végrehajtása próbaidőre felfüggeszthető”.

32. A Codice Civile új 2621. cikkének és új 2622. cikkének összehasonlítása azt mutatja, hogy a törvényi újraszabályozás aszerint tesz különbséget, hogy a társaságokra vonatkozó hamis közlések kárt okoztak-e a társaságok tagjainak, illetve hitelezőinek, vagy sem. A cselekmény kizárólag akkor minősül büntettnak, ha ilyen kár bekövetkezett (a Codice Civile új 2622. cikke), egyéb esetekben a cselekmény csupán vétségnek minősül (a Codice Civile új 2621. cikke).

33. A cselekmény büntettnak, illetve vétségnek történő minősítése nemcsak a büntetés mértéke szempontjából bír jelentőséggel, hanem más komoly gyakorlati következményei is vannak. Így például a büntetendő utócselekmények — mint például a pénzmosás vagy az orgazdaság — megállapíthatósága valamilyen kapcsolódó büntett elkövetését feltételezi, viszont vétséggel összefüggésben — mint amelyet a Codice Civile új 2621. cikke is szabályoz — nem valósíthatók meg.

34. A két bűncselekményi tényállás ezen túlmenően a megtévesztési szándék mellett további szubjektív tényállási elemként ír elő bizonyos haszonszerzési célt.

35. A Codice Civilének mind az új 2621. cikke, mind az új 2622. cikke szerint kizárt a büntethetőség, ha a cselekmény nem változtatja meg érzékelhetően a társaság gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetét, vagy azon csoportét, amelynek a társaság a tagja. Ez a Codice Civile új 2621. cikkének (3) és (4) bekezdésében, valamint az új 2622. cikkének (5) és (6) bekezdésében meghatározott toleranciaküszöbökből következik.

36. A büntethetőség elévülési ideje az új 2621. cikk szerint jelentősen rövidebb, mint a korábbi jogi szabályozás szerint. Mivel ez a határidő már a cselekmény elkövetésével megkezdődik, a — gyakran költséges és hosszadalmas — nyomozás és a bírósági eljárás, amely rendszerint háromfokúra nyúlik, szokványos esetben nem fejezhető be az elévülés bekövetkezése előtt.

37. A Codice Civile új 2622. cikke értelmében a büntethetőség feltétele a sértett magánindítványa, kivéve, ha tőzsdén jegyzett vállalkozásról van szó, vagy ha a cselekményt

az állam, más közjogi testületek vagy az Európai Közösségek sérelmére követik el¹⁷.

ben lehetett volna felhasználni. A cselekmények miatt a Codice Civile korábbi 2621. cikke alapján emeltek vádat¹⁹.

38. Az alapeljárásokban eljáró ügyészségek a jelenleg hatályos új jogi szabályozást — az ismertetett jellemzői miatt — az alkotmánynyal és a közösségi joggal ellentétésnek tartják.

40. A 61/02. sz. decreto legislativo hatálybalépését követően immár a Codice Civile új 2621. cikke alkalmazandó. Ebben az esetben a bűncselekmény már elévült volna. Az elévülés ráadásul már jóval a büntetőeljárás megindítását megelőzően bekövetkezett volna. A Codice Civile új 2622. cikkének alkalmazása nem jöhet szóba, mivel nem került sor joghatályos magánindítvány tételére, és az érintett vállalkozásokat az elkövetés idején nem jegyezték a tőzsdén, így a hivatalból történő felelősségre vonásnak sincsen helye.

B — A (C-387/02. sz.) Berlusconi-ügy

39. Silvio Berlusconi vádlottat azzal vádolják, hogy az 1986-tól 1989-ig terjedő évekre vonatkozóan a Fininvest SpA és más, ugyanezen csoporthoz tartozó vállalkozások elnökeként, illetve főreszvényeseként a társaságokra vonatkozóan hamis információkat tett közzé. A vád szerint ezek a cselekmények pénzügyi tranzakciókat kívántak leplezni, és a vállalkozás könyvelésén kívül likviditási tartalékokat¹⁸ kívántak képezni, amelyeket ezt követően titkos és illegális célok érdeké-

41. 2002. október 26-i végzésével a Tribunale di Milano, amelynek első büntetőtanácsa előtt vádat emeltek S. Berlusconi és más személyek ellen, felfüggesztette az eljárást, és előzetes döntéshozatal céljából három kérdést terjesztette a Bíróság elé, amelyeket a következőképpen lehet összefoglalni²⁰:

„1) Abból kell-e kiindulni, hogy a 68/151 irányelv 6. cikke nem kizárólag arra az esetre vonatkozik, ha a mérleg és az

17 — Egyrészt az alapeljárásokban (az elkövetés idején) tőzsdén nem jegyzett vállalkozásokról van szó, másrészt a cselekményeket nem az állam, más közjogi testületek vagy az Európai Közösségek sérelmére követték el.

18 — A köznyelvben ezt „fekete kasszának” is nevezik.

19 — Ahogyan az az alapeljárás irataiból és S. Berlusconi vádlott kiegészítő előadásából kitűnik, a vád ezen túlmenően további bűncselekményi tényállásokon is alapszik, mint például a Codice Civile korábbi változatának 2640. cikke.

20 — Lásd még: HL 2003. C 19., 10. o.

eredménykimutatás nem került közzétételre, hanem arra is, ha közzétették őket, de valótlán adatokat tartalmaznak, mivel ilyen esetben a tagok és harmadik személyek érdekei egyértelműen jobban sérülnek? Vagy az irányelv kizárólag a közösségi jog általi minimális védelmi szintet kívánta létrehozni, és a tagállamokra marad a feladat, hogy védelmi intézkedéseket írjanak elő arra az esetre, ha hamis mérlegeket, illetve a társaságokra vonatkozóan hamis közléseket szolgáltatnak?

gok, a betéti részvénytársaságok és a korlátozott felelősségű társaságok éves beszámolóiban és üzleti jelentéseiben szereplő, a tényleges viszonyoktól eltérő képet tükröző közlések nem büntetendők?”

C — A (C-391/02. sz.) *Adelchi-ügy*

2) A hatékonyság, az arányosság és a viszszatartó erő követelményei, amelyeket a tagállamok által előírt szankcióknak ki kell elégíteniük annak érdekében, hogy «megfelelőek» legyenek, általában a szankció természetére, illetve jellegére vonatkoznak, vagy a szankció konkrét, azon jogrendszer szerkezeti sajátosságainak figyelembevételével történő alkalmazására, amely jogrendszerbe a szanció tartozik?

3) Tiltják-e a 78/660, a 83/349 és a 90/605 irányelvben lefektetett alapelvek, amelyekhez az éves beszámolók és üzleti jelentések elkészítésére és tartalmára vonatkozó nemzeti szabályoknak igazodniuk kell, különösen a tőkeegyesítő társaságok tekintetében, hogy a tagállamok küszöbértékeket határozzanak meg, amelyek alatt a részvénytársasá-

42. Sergio Adelchi vádlottat a Tribunale di Lecce 2001. január 9-én első fokon elítélte a Codice Civile korábbi 2621. cikke alapján a La Nuova Adelchi Srl és a Calzaturificio Adelchi Srl társaságoknál az 1992. és 1993. évekre vonatkozóan tett hamis közlések miatt. S. Adelchi e társaságok egyetlen ügyvezetője volt. E társaságok mérlege tagadhatatlanul hamis volt, mivel hamis számlákat állítottak ki, és a Közösség vámhatárain történő fiktív ki- és behozatalokat jelentettek be; ezek az események meghamisították az említett két társaság költségeinek és forgalmának mértékére vonatkozó adatokat.

43. Az elsőfokú büntetőítélet ellen a vádlott, S. Adelchi fellebbezett a Corte di Appello di Leccéhez. A 61/02. sz. decreto legislativo hatálybalépését követően immár a Codice Civile új 2621. cikkét kellene alkalmazni. Ez alapján S. Adelchi vádlott az időközben bekövetkezett elévülésre hivatkozik, és ezen-

kívül arra hivatkozik, hogy nem hamisította meg jelentős mértékben a társaság eszközeire, forrásaira és pénzügyi helyzetére vonatkozó képet²¹. A Codice Civile új 2622. cikkének alkalmazása eleve szóba sem jöhetett, mivel nem tettek joghatályos magánindítványt, és az érintett vállalkozásokat a tőzsdén sem jegyzik, így a hivatalból lefolytatandó büntetőeljárás szintén kizárt.

ciók nyilvánossága és pontossága elvének védelme céljából elrendelt kötelezettségek megsértése tekintetében a társasági jogi bűncselekmények tárgyában korábban hatályos szankciórendszer módosítva olyan szankciórendszerrel írt elő, amely nem felel meg konkrétan a szankciók hatékonyságára, arányosságára és visszatartó erejére vonatkozó követelményeknek, amelyek e védelmet biztosítják?

44. A Corte di Appello di Lecce, sezione penale a 2002. október 7-i végzésével felfüggesztette az eljárását, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

„1) Tekintettel a valamennyi tagállamot terhelő azon kötelezettségre, hogy a [68/151 és 78/660 irányelvben] előírt kötelezettségek megsértése esetére »megfelelő szankciókat« fogadjanak el, az említett irányelvek és a különösen az EK 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és a — 83/349 és a 90/605 irányelvvel kiegészített — 78/660 irányelv 2. cikkének (2)–(4) bekezdései úgy értelmezendők-e, hogy e rendelkezésekkel ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságra vonatkozó informá-

2) A fent hivatkozott irányelvek és különösen az EK 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és a — 83/349 és a 90/605 irányelvvel kiegészített — 78/660 irányelv 2. cikkének (2)–(4) bekezdései úgy értelmezendők-e, hogy e szabályokkal ellentétes az olyan tagállami törvény, amely kizárja, hogy a tények nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése a társasági jog által előírt bizonyos okiratok (köztük a mérleg és az eredménykimutatás) tekintetében az eljárás megindításának alapjául szolgáljon az, ha a pontatlan mérleg közzététele, más valótlan jelzés, illetve az információ hiánya a úgy változtatja meg társaság adott gazdasági évben elért eredményét és nettó eszközállományát, hogy a változás bizonyos százalékküszöb alatt maradjon?

21 — Az üzleti év adózás előtti gazdasági eredménye nem változott 5%-nál nagyobb mértékben, és a nettó vagyon sem változott 1%-ot meghaladó mértékben. (lásd a Codice Civile új 2621. cikkének (3) bekezdését).

- 3) A fent hivatkozott irányelvek, és különösen az EK 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és a — 83/349 és a 90/605 irányelvvel kiegészített 78/660 irányelv 2. cikkének (2)–(4) bekezdései úgy értelmezendők-e, hogy e szabályokkal ellentétes az olyan tagállami törvény, amely kizárja, hogy eljárást lehessen indítani a társaságokat terhelő, a tények nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése alapján, azzal a feltétellel, hogy olyan állításokat tesznek, amelyek — bár jogtalan haszonszerzés céljával a tagok és a nyilvánosság megtévesztésére irányulnak — olyan becslésen alapuló értékelések következményei, amelyek egyenként egy meghatározott küszöböt meg nem haladó mértékben térnek el a valóságtól?
- 4) A progresszív korlátoktól vagy a küszöbektől függetlenül, a fent hivatkozott irányelvek, és különösen az EK 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és a — 83/349 és a 90/605 irányelvvel kiegészített — 78/660 irányelv 2. cikkének (2)–(4) bekezdései úgy értelmezendők-e, hogy e szabályokkal ellentétes az olyan tagállami törvény, amely kizárja, hogy eljárást lehessen indítani a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése alapján, amennyiben a pontatlan jelleg vagy a megtévesztő mulasztások, illetve általában a közlések és az információk nem fejezik ki pontosan a társaság vagyoni, pénzügyi helyzetét és gazdasági eredményét, de nem változtatják meg »érzékelhető módon« a csoport vagyoni és pénzügyi helyzetét (még ha a nemzeti jogalkotó feladata is az »érzékelhető megváltoztatás« fogalmának meghatározása)?
- 5) A fent hivatkozott irányelvek és különösen az EK 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és a — 83/349 és a 90/605 irányelvvel kiegészített — 78/660 irányelv 2. cikkének (2)–(4) bekezdései úgy értelmezendők-e, hogy e szabályokkal ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettségek megsértése esetén, amely »úgy a társaság, mint a harmadik személyek érdekeinek« védelmét biztosítja, csak a tagok és a hitelezők számára tartja fenn a szankciók igénylésére való jogot, aminek hatásaként kizárásra kerül a harmadik személyek általános és hatékony védelme?
- 6) A fent hivatkozott irányelvek és különösen az EK 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja, a 68/151 irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja és a — 83/349 és a 90/605 irányelvvel kiegészített — 78/660 irányelv 2. cikke (2)–(4) bekezdései úgy értelmezendők-e, hogy e szabályokkal ellentétes az olyan tagállami törvény, amely a társaságokat terhelő, az információk nyilvánosságára és pontosságára vonatkozó kötelezettsé-

gek megsértése esetén, amely »úgy a társaság, mint a harmadik személyek érdekeinek« védelmét szolgálja, olyan mechanizmust ír elő, amely különösen részletes szabályokat határoz meg az eljárás kezdeményezése és a szankciók rendszere szempontjából, kizárólag a tagok és a hitelezők sérelmére elkövetett bűncselekmények esetére tartva fenn azt a lehetőséget, hogy — a tagok és a hitelezők feljelentése alapján induló — eljárást vonjanak maguk után, valamint a súlyosabb és hatékonyabb szankciók elrendelésének lehetőségét?”

D — A (C-403/02. sz.) *Dell’Utri és társai ügy*

45. Marcello Dell’Utri, Romano Luzi és Romano Cominzioli vádlottakat többek között az 1993-ig terjedő időszakban elkövetett mérleghamisításokkal vádolják²². Ezek a cselekmények elkövetésükkor a Codice Civile korábbi 2621. cikke és korábbi 2640. cikke szerint büntetendőek voltak. A 61/02. sz. decreto legislativo hatálybalépése óta ezek a cselekmények a Codice Civile új 2622. cikkének hatálya alá tartoznak.

46. A Tribunale di Milano (negyedik büntetőtanács) 2002. október 29-i végzésével felfüggesztette az eljárást, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjesztette a Bíróság elé:

„1) A 68/151 irányelv (első EGK-irányelv) 6. cikkét úgy kell-e értelmezni, hogy az nemcsak a kereskedelmi társaságok mérlegének és eredménykimutatásának hiánya esetére kötelezi a tagállamokat a megfelelő szankciók előírására, hanem azoknak, valamint a társaságnak a tagok vagy a nyilvánosság számára címzett más közléseinek, illetve a társaság gazdasági, vagyoni és pénzügyi helyzetére vonatkozó valamennyi olyan tény meghamisítása esetére is, amelyet a társaság önmagáról vagy arról a csoportról köteles szolgáltatni, amelyhez tartozik?

2) Az EGK-Szerződés 5. cikke alapján a szankció »megfelelő jellegének« fogalmát úgy kell-e értelmezni, hogy azt a tagállam konkrét jogi (büntető anyagi vagy eljárásjogi) keretein belül kell értékelni, azaz mint »hatásos, hatékony és ténylegesen visszatartó erejű« szankciót?

3) Ezek a jellemzők megtalálhatóak-e a Codice Civile 2002. április 11-i, 61/02. sz. decreto legislativoval módó-

²² — Ahogyan M. Dell’Utri vádlott frásbeli észrevételeiben kiegészítőleg közli: az ő esetében a Fininvest-csoportnak „concessionaria di pubblicità”-ként tevékenykedő Publitalia ’80 SpA cég mérlegeivel kapcsolatban rónak fel könyvelési szabálytalanságokat, amely cég elnöke M. Dell’Utri volt. A vád többek között a fekete kassza („rejtett tartalékok”) létrehozását rója fel.

sított új 2621. és 2622. cikkei együttes rendelkezéseiben, közelebbről minősíthető-e »hatékonyan visszatartó erejűnek« vagy »ténylegesen megfelelőnek« az a szabály, amely (a Codice Civile fent hivatkozott 2621. cikkében) a vagyoni hátrányt nem okozó mérleghamisítás, illetve a hátrányt okozó, de magánindítvány hiányában eljárás megindítására a Codice Civile új 2622. cikke szerint alapot nem adó bűncselekmény esetében vétség miatt alkalmazott büntetesként egy év és hat hónapos szabadságvesztés büntetést ír elő? És végül megfelelő-e a társaságok piacán a közérdek által megkövetelt átláthatóság védelme tekintetében is — e piac várható közösségi kiterjedésére való tekintettel — a Codice Civile új 2622. cikkének első albekezdésében szereplő (azaz a tőzsdén nem jegyzett társaságok tekintetében elkövetett) bűncselekmények esetében akként rendelkezni, hogy kizárólag valamelyik sértett magánindítványára indítható büntetőeljárás (azaz a tagok vagy hitelezők magánindítványára)?”

48. S. Berlusconi és M. Dell’Utri vádlottak, a Procura Generale presso la Corte di Appello di Lecce²³, az olasz kormány és a Bizottság nyújtott be írásbeli észrevételeket. A 2004. július 13-i tárgyaláson S. Berlusconi, S. Adelchi és M. Dell’Utri vádlottak, a Procura della Repubblica presso il Tribunale ordinario di Milano²⁴, a Procura Generale presso la Corte di Appello di Lecce, az olasz kormány és a Bizottság tett szóbeli észrevételt.

IV — Jogi álláspont

A — Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatósága

49. S. Berlusconi és M. Dell’Utri vádlottak, illetve az olasz kormány kifogásokat fogalmaztak meg az előzetes döntéshozatal iránti kérelem elfogadhatóságát illetően.

E — A Bíróság előtti eljárás

1. A ténybeli háttér ismertetése

47. 2003. január 20-i határozatával a Bíróság elnöke az írásbeli és a szóbeli szakasz lefolytatása és az ítélethozatal érdekében egyesítette a C-387/02., a C-391/02. és a C-403/02. sz. ügyet.

50. M. Dell’Utri vádlottnak először is az az álláspontja, hogy a C-403/02. sz. ügyben

²³ — A leccei fellebbviteli bíróság mellett működő főügyészség.

²⁴ — A milánói ügyészség.

benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem egyáltalán nem tartalmazza az alapeljárás ténybeli háttérének ismertetését, és ezért elfogadhatatlan.

51. Én nem osztom ezt az aggályt. Bár a Tribunale di Milano meglehetősen szűkszavúan csupán annyit közölt, hogy az előtte megvádolt személyeknek többek között mérleghamisítást rónak fel, amelyet az 1993-ig terjedő időszakban követettek el, és hogy e cselekményeket eredetileg a Codice Civile korábbi 2621. cikke és korábbi 2640. cikke rendelte büntetni, de jelenleg már a Codice Civile új 2622. cikke vonatkozik rájuk. Ezek az adatok azonban elegendőek a Bíróság elé előzetes döntéshozatalra terjesztett kérdések megértéséhez.

52. Mint ismeretes, a Bíróságnak az előzetes döntéshozatali eljárásban nem az olasz nemzeti büntetőjog konkrét értelmezésének és alkalmazásának kérdésében kell nyilatkoznia. A Bíróság különösen nem dönt az ügyben arról, hogy a vádlott elkövetett-e mérleghamisítást, vagy sem. Ezért a Bíróság számára nem döntő fontosságú, hogy részleteiben megismerje, milyen cselekményeket rónak fel a vádlottnak. Elegendő annak közlése, hogy bizonyos — közelebbről meg nem határozott — cselekmények kapcsán mérleghamisítás miatt vádat emeltek, és emiatt büntetőeljárás van folyamatban.

53. Az előterjesztett összefoglaló információk alapján is érdemben megválaszolható a két döntő kérdés, amelyekkel a Bíróságnak jelen ügyben foglalkoznia kell, tehát egyrészt az, hogy a vonatkozó közösségi jogi irányelvek²⁵ értelmében a társaságokról szóló *hamis* információk közzélése ugyanolyan megítélés alá esik-e, mint az információk *közvetételének hiánya*, másrészt pedig, hogy mit kell érteni a társaságokról szóló hamis információk közzéléért alkalmazandó megfelelő szankciókon.

2. A jogi háttér ismertetése

54. S. Berlusconi és M. Dell’Utri vádlottak úgy gondolják, hogy a C-387/02. sz., illetve a C-403/02. sz. ügyben az előzetes döntéshozatal iránti kérelemben a nemzeti jogi háttér leírása hiányos, mert abban gyakorlatilag csak a Codice Civile korábbi 2621. cikkével, új 2621. cikkével és új 2622. cikkével kapcsolatos fejtegetések találhatók, és nem ad átfogó képet a társaságokról szóló hamis információk közzélése esetén alkalmazandó, a közösségi jogi irányelvek átültetéseként megalkotott olasz jogi előírásokról.

55. Én ezt az aggályt sem osztom. A jogi háttér megfelelő bemutatása egyrésztől azt

²⁵ — Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban ezt a megjelölést használok gyűjtőfogalomként az első, a negyedik és a hetedik irányelvre.

szolgálja, hogy a Bíróság a közösségi jognak a nemzeti bíróság számára használható értelmezését tudja adni, másrészt pedig azt, hogy a tagállamok kormányainak és az eljárás más érdekeltjeinek megadja a lehetőséget, hogy a Bíróság alapokmányának 23. cikke szerint észrevételeket nyújtsanak be²⁶. E célra tekintettel azt kell vizsgálni, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló végzésben közölt adatok elegendőek-e, vagy sem.

56. Mindkét előzetes döntéshozatal iránti megkeresés bemutatja a korábbi és az új olasz jogi szabályozás lényeges elemeit, és összehasonlítja őket egymással. A kérdést előterjesztő bíróságok különösen a büntető-eljárásban alkalmazandó bűncselekményi tényállásokat mutatják be kielégítően. Így a jelen ügy semmiképpen sem hasonlítható össze azokkal az eljárásokkal, amelyekben a bíróság az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket a ténybeli és jogi háttér nagyfokú hiánya miatt elfogadhatatlannak nyilvánította²⁷.

57. Helytálló, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló végzések a fentiekén túlmenően nem térnek ki az összes többi szabályra, amelyet Olaszországban a közösségi jogi

irányelvek átültetése érdekében alkottak. Így például — ahogyan azt a Bizottság megjegyzi — nem térnek ki a társasági határozatok semmissé nyilvánításának lehetőségére²⁸, és nem térnek ki az ügyvezetők mérleghamisítás esetén fennálló polgári jogi felelősségére sem. Az ilyen további fejtegetések hiánya azonban semmi esetre sem teszi félreérthetővé vagy akár használhatatlanná az előzetes döntéshozatalra utaló végzéseket. Az ilyen kiegészítő információk nem elengedhetetlenek az előzetes döntéshozatal iránti kérelem megválaszolásához és az eljárásban érdekeltek észrevételeinek a megtételéhez. Egyebekben pedig — ahogyan ez meg is történt — az a fél, amelyik hasznosnak tartja ezeket az információkat, a Bíróság alapokmányának 23. cikke alapján észrevétel formájában előadhatja őket az előzetes döntéshozatali eljárás során.

3. A kérdések relevanciája

58. S. Berlusconi és M. Dell’Utri vádlottak, valamint az olasz kormány az előzetes döntéshozatal iránti kérelmeket azért sem tartják elfogadhatónak, mert a feltett kérdések az alapeljárások eldöntése szempontjából szerintük irrelevánsak. A büntetések törvényességének elve (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) és az enyhébb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazásának elve következtében szerintük egyértelmű, hogy a vád tárgyává tett cselekményeket mindenképpen az új jogi szabályozás, tehát a Codice

26 — A C-480/00., C-481/00., C-482/00., C-484/00., C-489/00., C-490/00., C-491/00., C-497/00., C-498/00. és C-499/00. sz. Ribaldi-ügyben (egyesített ügyek) 2004. március 25-én hozott ítélet (EBHT 2004., I-2943. o.) 73. pontja; a C-438/03., C-439/03., C-509/03. és C-2/04. sz., Cannito és társai egyesített ügyekben 2004. február 11-én hozott végzés (EBHT 2004., I-1605. o.) 6. és 8. pontja további hivatkozásokkal; a C-320/90–C-322/90. sz., Telemarsicabruzzo és társai egyesített ügyekben 1993. január 26-án hozott ítélet (EBHT 1993., I-393. o.) 6. pontja.

27 — Lásd például a Cannito és társai egyesített ügyekben hozott, a 26. lábjegyzetben hivatkozott végzést (különösen a végzés 9. és 10. pontját), valamint a Telemarsicabruzzo és társai egyesített ügyekben hozott, a 26. lábjegyzetben hivatkozott ítéletet (különösen az ítélet 8. és 9. pontját).

28 — Például a társaság mérleget elfogadó határozatának semmissé nyilvánítására.

Civilének a 61/02. sz. decreto legislativoval módosított, új 2621. és új 2622. cikke alapján kell megítélni. A cselekmény elkövetései hatályos bűncselekményi tényállás, a Codice Civile korábbi 2621. cikke semmilyen körülmények között nem alkalmazható. Sem a Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítélete, sem a kérdést előterjesztő bíróságok által tervezett, az olasz alkotmánybírósághoz (Corte costituzionale)²⁹ benyújtandó normakontroll iránti indítvány nem változtathat ezen. Így szerintük felesleges az új jogi szabályozás közösségi joggal való összeegyeztethetőségét vizsgálni.

hatállyal, még akkor is, ha a közösségi joggal ellentétesek lennének. Ez azonban nem így van, éppen ellenkezőleg: egyáltalán nem magától értetődő, hogy az enyhébb büntetőtörvények visszamenőleges alkalmazásának akkor is helye van, ha ellentétesek a közösségi joggal. Legalább ennyire elképzelhető olyan megoldás is, amely szerint az új bűncselekményi tényállások, amennyiben sértik a közösségi jog előírásait, *nem alkalmazhatók*, és helyettük a korábbi, a cselekmény elkövetésének időpontjában hatályos előírások kerülnek alkalmazásra³⁰. Ezzel a problémával a Bíróság még nem foglalkozott érdemben.

59. Ez a vélemény a következő okok miatt nem meggyőző:

60. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések mindhárom ügyben konkrét büntetőeljárásokkal kapcsolatban merültek fel. E büntetőeljárások folytatása döntően attól függ, hogy a nemzeti jogi előírások — mint az olasz jogalkotó által a 61/02. sz. decreto legislativoval bevezetett előírások — ellentétesek a közösségi jogi irányelvekkel, vagy pedig összeegyeztethetőek azokkal. Az alapeljárások folytatása szempontjából kizárólag akkor lenne jelentéktelen ez a kérdés, *ha már eleve ténylegesen biztos lenne*, hogy a Codice Civile új 2621. és új 2622. cikkét — mint enyhébb büntetőtörvényeket — *mindenképpen alkalmazni kellene* visszamenőleges

61. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések elfogadhatósága szempontjából — a vádlottak és az olasz kormány véleményével szemben — semmi jelentősége nincs annak, hogy a Bíróság válaszai később az olasz alkotmánybíróság előtti eljárásban felhasználhatóak lesznek-e, vagy sem. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések jelentőségét nem egy esetleges, a Corte costituzionale előtti eljárásra, hanem kizárólag a kérdést előterjesztő bíróságok előtt jelenleg folyamatban lévő büntetőeljárásokra tekintettel kell megítélni. Ezek a bíróságok ugyanis a *közösségi jog erejénél fogva* kötele-

29 — Az alkotmánybírósági normakontrollra irányuló eljárás tárgya lehetne a kérdést előterjesztő bíróságok előadása szerint többek között az a kérdés, hogy alkotmányellenes-e a 61/02. sz. decreto legislativo azért, mert a jogalkotó megsértette Olaszország közösségi jogi kötelezettségeit.

30 — Lásd a jelen indítvány 131. és azt követő pontjait.

sek már *saját hatáskörükben mellőzni* a nemzeti jog minden olyan rendelkezésének az *alkalmazását*, amely a közösségi joggal ellentétes. Az alkotmánybíróági eljárás előzetes lefolytatása nem szükséges³¹.

62. Még ha *feltételeznénk* is, hogy a kérdést előterjesztő bíróságok a kérdéseiket *kizárólag* egy későbbi, a Corte costituzionale előtti normakontrollra irányuló eljárás előkészítése érdekében tették fel, a Bíróság állandó ítélkezési gyakorlata szerint akkor is mindenekelőtt e három nemzeti bíróságnak kell döntenie az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseik szükségességéről. Ugyanis az állandó ítélkezési gyakorlat szerint egyedül az ügyben eljáró és a bírósági döntésért felelősséggel tartozó nemzeti bíróság feladata, hogy az ügy sajátosságaira figyelemmel megítélje az előzetes döntéshozatalnak az ítélet meghozatala szempontjából való szükségességét, valamint a Bíróság elé terjesztendő kérdések jelentőségét. Amennyiben tehát az előterjesztett kérdések a közösségi jog értelmezésére vonatkoznak, a Bíróság elvileg köteles ezekről határozni. A Bíróság *kizárólag* akkor utasíthatja el a valamely nemzeti bíróság által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésről való határozathozatalt, ha nyilvánvaló, hogy az adott közösségi jogszabály értelmezése vagy érvényességének vizsgálata, amelyet a nemzeti bíróság kért, nem függ össze az alapeljárás tényeivel vagy tárgyával, illetve ha a szóban forgó probléma elméleti jellegű, vagy a Bíróság nem rendelkezik azon ténybeli, illetve

jogi elemek ismeretével, amelyek szükségessé ahhoz, hogy a feltett kérdéseket hasznosan meg lehessen válaszolni³².

63. Jelen ügyben egyáltalán nem nyilvánvaló, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések nem állnak összefüggésben az alkotmányjogi jogorvoslat iránti esetleges eljárások tényeivel vagy tárgyával, vagy hogy e kérdések tárgya emléleti jellegű probléma lenne. Igaz, a Corte costituzionale nemrég három olasz bíróságnak a Codice Civile új 2621. és új 2622. cikkével kapcsolatos normakontrollra irányuló indítványát elfogadhatatlannak nyilvánította³³. Azonban ugyanazon a napon egy másik, normakontrollra irányuló eljárásban a Bíróságnak a jelen előzetes döntéshozatali eljárásban hozandó határozatáig kifejezetten elhalasztotta a *közösségi jogi szempontok vizsgálatát*, amelyeknek különösen az olasz alkotmány 117. cikkének (1) bekezdésével³⁴ összefüggésben lehet jelentőségük; ennek során ráadásul egyenesen a Bíróság előtt folyamatban lévő C-387/02., C-391/02. és C-403/02. sz. ügyekre hivatkozott³⁵. A Bíróságnak feltett kérdések relevanciájának hiánya tehát e háttér ismeretében fel sem merül.

32 — A Ribaldi-ügyben hozott, a 26. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 72. pontja, a C-306/99. sz. BIAO-ügyben 2003. január 7-én hozott ítélet (EBHT 2003., I-1. o.) 88. és 89. pontja, a C-379/98. sz. PreussenElektra-ügyben 2001. március 13-án hozott ítélet (EBHT 2001., I-2099. o.) 38. és 39. pontja és a C-415/93. sz. Bosman-ügyben 1995. december 15-én hozott ítélet (EBHT 1995., I-4921. o.) 59–61. pontja.

33 — A Corte costituzionale 2004. május 26./június 1-jén hozott 161/2004. sz. ítélete.

34 — Az olasz alkotmány 117. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy a törvényhozó hatalmat az állam és a régiók az alkotmánnyal, valamint a közösségi jogból és más nemzetközi kötelezettségekből eredő kööttségekkel összhangban gyakorolják.

35 — A Corte costituzionale 2004. május 26./június 1-jén hozott 165/2004. sz. végzése.

31 — A részletek tekintetében lásd a jelen indítvány 132. és azt követő pontjait.

4. Következtetés

64. A megjelölt okok alapján elfogadhatónak tartom az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet³⁶.

B — Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések érdemi értékelése

65. Az átláthatóság érdekében szükséges, hogy a három kérdést előterjesztő bíróság által feltett különböző kérdéseket lényegi tartalmuk szerint csoportosítsuk, és két nagy témacsoportba osszuk be: egyrészt az első irányelv 6. cikke első franciabekezdésének tárgyi hatályára vonatkozó kérdésre, másrészt az éves beszámolóikban a társaságokra vonatkozó hamis közlések miatti szankciók megfelelő voltára vonatkozó kérdésre.

66. A konszolidált éves beszámolók kapcsán ugyanezen értelmezési problémák merülnek fel a hetedik irányelv 38. cikkének (6) bekezdése vonatkozásában; e tekintetben is megfelelően irányadóak a következőkben kifejtettek.

1. Az első irányelv 6. cikkének tárgyi hatályáról

67. Mindenekelőtt mindegyik kérdést előterjesztő bíróság azt kívánja megtudni, hogy az első irányelv 6. cikkének első franciabekezdése csak arra az esetre írja-e elő a tagállamoknak *megfelelő szankciók* alkalmazását, ha az éves beszámolókat³⁷ egyáltalán nem hozzák nyilvánosságra, vagy ezen túlmenően arra az esetre is, ha valótlan tartalmú éves beszámolókat hoznak nyilvánosságra³⁸.

68. Az első irányelv a 6. cikk első franciabekezdésének szó szerinti jelentése szerint arra az esetre kötelezi a tagállamokat megfelelő szankciók kilátásba helyezésére, ha az adatközlésre kötelezettek *elmulasztják* benyújtani a 2. cikk (1) bekezdésének f) pontjában előírt mérleg- és eredménykimutatást³⁹.

69. A Bizottságtól és a két ügyészségtől eltérően S. Berlusconi és M. Dell'Utri vádlottak az olasz kormánnyal egyezően abból indulnak ki, hogy a megfelelő szankciókról való gondoskodás kötelezettsége e szó szerinti jelentésre tekintettel csak minimális harmonizációs szintet tartalmaz, és nem

36 — Csúpnán mellesleg utalok arra, hogy a Bíróság hasonló helyzetekben a kérelmeket mindig megengedhetőnek nyilvánította. Lásd a C-341/94. sz. Allain-ügyben 1996. szeptember 26-án hozott ítélet (EBHT 1996., I-4631. o.) 12. és 13. pontját, a C-304/94., C-330/94., C-342/94. és C-224/95. sz., Tombesi és társai egyesített ügyekben 1997. június 25-én hozott ítélet (EBHT 1997., I-3561. o.) 39. és 40. pontját és a C-235/02. sz., Saetti és Frediani ügyben 2004. január 15-én hozott végzés (EBHT 2004., I-1005. o.) 26. pontját. Lásd továbbá a C-457/02. sz. Niselli-ügyre vonatkozó, 2004. június 10-i indítványom (2004. november 11-i ítélet, EBHT 2004., I-10853. o., I-10855. o.) 25–27. pontjában kifejtett érvelést.

37 — Az éves beszámoló fogalma és összetétele tekintetében lásd a negyedik irányelv 2. cikkének (1) bekezdését. Az „éves beszámoló” megjelölést az egyszerűség kedvéért használok a továbbiakban.

38 — A C-387/02. sz. ügyben és a C-403/02. sz. ügyben is kifejezetten így szól az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdés. A C-391/02. sz. ügyben az előzetes döntéshozatalra utaló végzés 35. pontja már előrebocsátja, hogy a valótlan tartalmú éves beszámolók nyilvánosságra hozatala esetére is megfelelő szankciókat kell kilátásba helyezni.

39 — A vállalkozáscsoportok konszolidált éves beszámolójára tartalmilag azonos szabályozást tartalmaz a hetedik irányelv 38. cikkének (6) bekezdése.

terjed ki a *hamis* éves beszámolókat nyilvánosságra hozatalára. Az első irányelv pusztán „formális nyilvánosságot” irányoz elő. E nyilvánosság tartalmát csak a negyedik irányelv fejtí ki, amely azonban éppen egyetlen önálló, az első irányelv 6. cikkéhez hasonló előírást sem tartalmaz a szankciókról.

70. Ezzel kapcsolatban először is le kell szögezni, hogy az első irányelv 6. cikkének szó szerinti jelentése egyáltalán nem ennyire egyértelmű. A rendelkezés ugyanis minden további nélkül értelmezhető úgy is, hogy a *bármiféle* nyilvánosságra hozatal elmaradásán kívül arra az esetre is kell szankciókról gondoskodni, ha az *előírt* nyilvánosságra hozatal marad el, tehát az első irányelv 3. cikkével kapcsolatban a negyedik irányelv 2. cikke és 47. cikke (1) bekezdésének első albekezdése szerinti *valós tartalmú* éves beszámoló nyilvánosságra hozatalának elmaradása esetére is.

71. A vádlottak és az olasz kormány által előnyben részesített szűk megközelítés alapulvétele esetén is figyelembe kell venni a következőt: az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a közösségi jog előírásainak értelmezése során nem kizárólag a szöveg szó szerinti jelentését, hanem az előírások összefüggéseit, továbbá annak a szabályozásnak a céljait is figyelembe kell venni, amelyben a

vizsgált rendelkezés előfordul⁴⁰. Ha figyelembe vesszük a szabályozás összefüggéseit és az első irányelv céljait, úgy a következőre jutunk.

72. Egyrésztől látható, hogy ez az irányelv különleges jelentőséget tulajdonít a harmadik személyek érdekeinek védelmének. Ezt a szempontot már maga a Szerződés is kifejezetten kiemeli a jogalkotásra vonatkozó felhatalmazásában (EK 44. cikk, (2) bekezdés, g) pont). A harmadik személyek érdekei védelmének kiemelkedő jelentősége tükröződik továbbá az első irányelv második és negyedik preambulumbekkezdésében, valamint a negyedik irányelv első preambulumbekkezdésében és a hetedik irányelv első preambulumbekkezdésében. Az ezen irányelvekben előírt, a nyilvánosságra hozatalra vonatkozó kötelezettség hivatott arra, hogy biztosítsa, hogy harmadik személyek tájékozódhassanak a társaság lényeges okiratairól, például az éves beszámolóról.

73. Másrésztől a negyedik irányelv 2. cikkének (3) bekezdése, valamint negyedik preambulumbekkezdése azt a sarkalatos alapelvet állítja fel, hogy az éves beszámoló megbízható és valós képet mutat a társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről⁴¹. Ez az alapelv nem

40 — Lásd több ítélet helyett a C-294/01. sz. Granarolo-ügyben 2003. november 13-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-13429. o.) 34. pontját, további hivatkozásokkal.

41 — Lásd ehhez még a BIAO-ügyben hozott, a 32. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 72. és azt követő pontjait, továbbá a C-275/97. sz., DE + ES Bauunternehmung-ügyben 1999. szeptember 14-én hozott ítélet (EBHT 1999., I-5331. o.) 26. és 27. pontját, valamint a C-234/94. sz. Tomberger-ügyben 1996. június 27-én hozott, a Bíróság 1997. július 10-i végzésével (az EBHT-ban nem tették közzé) kijavított ítélet (EBHT 1996., I-3133. o.) 17. pontját. A konszolidált éves beszámolókra ugyanez vonatkozik a hetedik irányelv 16. cikkének (3) bekezdése alapján, amely az ötödik preambulumbekkezdéssel összefüggésben értelmezendő.

kizárólag a negyedik irányelv, hanem az első irányelv értelmezésénél és alkalmazásánál is jelentőséggel bír. Mivel ugyanis a negyedik irányelv az éves beszámoló tartalmának meghatározásával az első irányelv hiányait pótolja⁴², és ennek érdekében mindkét irányelv kifejezetten hivatkozik a másikra⁴³, e két irányelvet összefüggésükben kell olvasni és értelmezni.

74. Így az első irányelv 6. cikkének értelmezése és alkalmazása során különös figyelmet kell fordítani mind a harmadik személyek érdekeinek védelmére, mind a társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről mutatott kép valóságának alapelvére. Nem kizárólag a jelenlegi, hanem a jövőbeli üzleti partnereknek is, nevezetesen a más tagállambeli potenciális hitelezőknek és befektetőknek is abban a helyzetben kell lenniük, hogy bármikor megbízható képet alkothassanak a vállalkozásról annak érdekében, hogy jobban fel tudják mérni az üzleti kapcsolat és a pénzügyi eszközök rendelkezésre bocsátásának kockázatait. Kívülállóként ők természetesen jobban védelemre szorulnak, mint a társaság tagjai, akik összehasonlíthatatlanul több ismerettel rendelkeznek az érintett vállalkozás eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről, és akik a vállalkozás döntéseinél közreműköd-

nek, de legalábbis tájékozódni tudnak azokról⁴⁴. Az a lehetőség, hogy minden harmadik személy számára biztosított a társaságok éves beszámolóinak tanulmányozása, erősíti a bizalmat a potenciális üzleti partnerek között, és ezzel végső soron elősegíti a belső piacon folytatott tevékenységet, ideértve a határon átnyúló tevékenységet is⁴⁵.

75. Különösen fontos a harmadik személyek védelme akkor, ha nyilvánosságra hozzák az éves beszámolót, de az hamis képet ad a társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről. Míg ugyanis az éves beszámoló közzétételének elmaradása figyelmeztető jel a harmadik személy számára, aki eleve bizalmatlan az érintett társaság eszközeivel, forrásaival, pénzügyi helyzetével és eredményével kapcsolatban, addig különösen nehéz — ha nem lehetetlen — számára, hogy a vállalkozásra vonatkozó elmélyült ismeretek hiányában felfedezze a hibákat a nyilvánosságra hozott éves beszámolóban. Ezért nem meggyőző az olasz kormány álláspontja, amely szerint mindenki képes ellenőrizni a nyilvánosságra hozott éves beszámoló helyességét. Ezzel szemben a harmadik személyek az éves beszámoló

42 — A C-97/96. sz., Daihatsu Deutschland-ügyben 1997. december 4-én hozott ítélet (EBHT 1997., I-6843. o.) 14. pontja és a C-191/95. sz., Bizottság kontra Németország ügyben 1998. szeptember 29-én hozott ítélet (EBHT 1998., I-5449. o.) 66. pontja.

43 — A negyedik irányelv 47. cikke (1) bekezdésének első albekezdése kifejezetten utal az első irányelvre; és fordítva: az első irányelv 2. cikke (1) bekezdésének f) pontja előre jelzi egy irányelv kibocsátását a mérlegek és eredménybeszámolók tartalmának összehangolása érdekében, ez végül a negyedik irányelvvel valósult meg.

44 — A harmadik személyeknek a társaság könyvelési és pénzügyi helyzetére vonatkozó hiányos ismeretei tekintetében lásd még a Daihatsu Deutschland-ügyben hozott, a 42. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 22. pontját. A C-191/95. sz., Bizottság kontra Németország ügyre vonatkozó 1997. június 5-i indítványában (EBHT 1998., I-5452. o.) Cosmas főtanácsnok szintű hangsúlyozza hogy az éves beszámolók nyilvánosságra hozatalának kötelezettsége „azon személyek tájékoztatását szolgálja, akik a társaság helyzetét és terveit nem ismerik kellően, éppen azért, hogy ezek a személyek meg tudják ítélni, hogy célszerű-e számukra bármilyen jogviszony létesítése”.

45 — Az EK 44. cikk (2) bekezdésének g) pontja alapján kibocsátott irányelveknek a belső piac megvalósításával kapcsolatos jelentőségét a Bíróság is kiemeli a Daihatsu Deutschland-ügyben hozott, a 42. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 18. pontjában; és hasonlóan nyilatkozott már a 32/74. sz. Haaga-ügyben 1974. november 12-én hozott ítélet (EBHT 1974., 1201. o.) 6. pontjában is.

nyilvánosságra hozatala esetén rendszerint megbízhatnak a beszámolóban közölt adatok valóságában. Tehát annál is inkább fontos ezt a bizalmat — és végső soron a nyilvánosság és a piacok bizalmát — védelemben részesíteni⁴⁶.

76. Az első irányelv 6. cikkének szabályozási összefüggéseiből, továbbá ezen szabály értelméből és céljából az következik, hogy a tagállamok nemcsak az éves beszámoló nyilvánosságra hozatala elmaradásának esetére, hanem kifejezetten a valótlan tartalmú éves beszámoló nyilvánosságra hozatalának esetére is kötelesek megfelelő szankciókról gondoskodni.

77. E következtetéssel szemben nem hozható fel, hogy a negyedik irányelv szó szerint nem mondja ki a tagállamok önálló szankcionálási kötelezettségét⁴⁷. Az első és a negyedik irányelv fent említett szabályozási összefüggéseinek következtében ugyanis nem bír jelentőséggel, hogy a negyedik irányelv tartalmaz-e az első irányelv 6. cikkéhez hasonló önálló rendelkezést. Éppen azért,

mert a negyedik irányelv tartalmilag kiegészíti az első irányelvet, és a negyedik irányelv 47. cikke (1) bekezdésének első albekezdése kifejezetten az első irányelv nyilvánosságra hozatali szabályaira utal, a szankciókra vonatkozó rendelkezés a negyedik irányelvben nem volt elengedhetetlenül szükséges. Fordítva (és következésképpen): a negyedik irányelv igenis tartalmaz önálló kötelezettséget a tagállamok számára arra vonatkozóan, hogy megfelelő szankciókról gondoskodjanak, mégpedig ott, ahol *nem* az első irányelv nyilvánosságra hozatali előírásaira utal (lásd a negyedik irányelv 47. cikkének (1a) bekezdését⁴⁸). Mindez ahhoz a következtetéshez vezet, hogy a közösségi jogalkotó az első és negyedik irányelvvel *hiánytalan szankciórendszer* bevezetésére szándékozta kötelezni a tagállamokat, és hogy alapesetben az első irányelvre történő visszautalás alapján automatikusan alkalmazni kell az első irányelv 6. cikkében előírt szankciókat; a negyedik irányelv csupán azokat a réseket tömi be önálló szankcionálási kötelezettséggel (lásd az irányelv 47. cikke (1a) bekezdésének utolsó mondatát), amelyek kapcsán *nem* utal az első irányelvre.

78. Nem győz meg engem M. Dell'Utri vádlott álláspontja, amely szerint a tagállamok *kizárólag* a negyedik irányelv által kifejezetten említett kivételes esetekben kötelesek a valótlan tartalmú éves beszámolók miatt szankciókról gondoskodni. Mivel a negyedik irányelv kivételes esetekre vonat-

46 — Az éves beszámolók valóságának nemcsak a társaság tagjai és hitelezők kapcsán, hanem a pénzpiacok és a gazdaság számára általánosságban is betöltött jelentőségét hangsúlyozza például a magas rangú szakértői csoport által Brüsszelben 2002. november 4-én közzétett jelentés, amely a Bizottság megbízásából ajánlásokat tett az európai társasági jog kapcsán; lásd *A magas rangú társasági jogi szakértői csoport jelentése a modern társasági jogi keretfeltételekről Európában* c. jelentés [nem hivatalos fordítás; a jelentés magyar nyelven nem elérhető] 71. és azt követő oldalait (4.3. fejezet, első bekezdés); a jelentés a következő helyről tölthető le (2004. július 20-i adat): http://europa.eu.int/comm/internal_market/company/docs/modern/report_de.pdf.

47 — Hasonlóan vélekedik — még ha csak az éves beszámolók közzétételének elmaradása miatti szankciókra vonatkozóan is — Cosmas főtanácsnok a C-191/95. sz. ügyre vonatkozó, a 44. lábjegyzetben hivatkozott, 1997. június 5-i indítványa 30. pontjában.

48 — A negyedik irányelv 47. cikkének (1a) bekezdését a 90/605 irányelv iktatta be.

kozó szabályai — különösen a 47. cikk (1a) bekezdése — elsősorban kisebb vállalkozásokat érintenek, e megközelítés azzal a képtelen következménnyel járna, hogy a társaságokra vonatkozó hamis közlések miatt a kisebb vállalkozásokkal szemben szigorúbban kellene fellépni, mint a nagyobbakkal szemben.

80. Egyebekben pedig a tagállamok a Közösség iránti jóhiszeműség elve alapján még akkor is kötelesek lennének hatékonyan szankcionálni a valótlan tartalmú éves beszámolókat nyilvánosságra hozatalát, ha nem követnének az első irányelv 6. cikkének itt képviselt értelmezését. Ugyanis ha a közösségi szabályozás semmilyen konkrét rendelkezést nem tartalmaz a megsértésével szemben alkalmazandó szankciót illetően, vagy e tekintetben a nemzeti törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezésekre utal, az EK 10. cikk arra kötelezi a tagállamokat, hogy megtegyenek minden olyan intézkedést, amely alkalmas a közösségi jog alkalmazásának és hatékonyságának garantálására⁵¹.

81. Összefoglalva tehát a következő az iránymód:

79. Az S. Berlusconi vádlott által említett Rabobank-ügyben hozott ítélet⁴⁹ sem vezet más eredményre. Ezen ítélet nem is az első irányelv nyilvánosságra hozatali előírásaival foglalkozik, hanem a tőkeegyesítő társaságok szerveinek képviseleti jogosultságával. Ebből pedig nem lehet arra következtetni, hogy az első irányelvnek minden előírását a lehető legszűkebben és szó szerint kellene értelmezni. A Rabobank-ügyben hozott ítéletben a Bíróság sokkal inkább a rendszertani értelmezés módszerével élt, amennyiben felvetette a Bizottságnak a társasági jog területével kapcsolatos ötödik irányelvre vonatkozó javaslatát⁵⁰. Módszerét tekintve tehát a Bíróság a Rabobank-ügyben hozott ítéletben teljesen úgy járt el, mint ahogyan azt én az első és a negyedik irányelv közti szabályozási összefüggésekre történő fenti utalással javasolom.

Az első irányelv 6. cikkének első francia-bekezdése — a negyedik irányelv 2. cikkének (3) bekezdésével és 47. cikke (1) bekezdésének első albekezdésével, valamint az EK 10. cikkel összefüggésben — nem kizárólag arra az esetre írja elő a tagállamoknak a megfelelő szankcióról való gondoskodás kötelezettségét, ha az éves beszámolókat egyáltalán nem hozzák nyilvánosságra, hanem ezen túlmenően ez a kötelezettség arra az esetre is vonatkozik, ha valótlan tartalmú éves beszámolókat hoznak nyilvánosságra. A hetedik irányelv konszolidált éves beszámolókra vonatkozó 38. cikkének (6) bekezdését is ennek megfelelően kell értelmezni.

49 — A C-104/96. sz., Coöperatieve Rabobank „Vecht en Plassen-gebied” ügyben 1997. december 16-án hozott ítélet (EBHT 1997., I-7211. o.), különösen az ítélet 22–25. pontja.

50 — A Rabobank-ügyben hozott, a 49. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 25–27. pontja.

51 — Állandó ítélkezési gyakorlat a 68/88 sz., Bizottság kontra Görögország ügyben 1989. szeptember 21-én hozott ítélet (EBHT 1989., 2965. o.) 23. pontja óta; lásd még az Allain-ügyben hozott, a 36. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 24. pontját, továbbá a C-167/01. sz., Inspire Art-ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-10155. o.) 62. pontját és a C-230/01. sz. Penycoed-ügyben 2004. január 15-én hozott ítélet (EBHT 2004., I-937. o.) 36. pontját.

2. A társaságokra vonatkozó hamis közlések szankcióinak arányosságáról

82. A kérdést előterjesztő bíróságok egyebekben lényegében azt kívánják megtudni, hogy mit kell a társaságokra vonatkozó hamis közlések miatti arányos szankciókon („megfelelő szankciók”) érteni. Egyrésztől általánosságban azt kérdezik, hogy a szankciók arányosságát milyen kritériumok alapján lehet megítélni⁵²; másrésztől a kérdések konkrétan az olasz 61/02. sz. decreto legislativohoz hasonló előírásokra vonatkoznak, amelyek lépcsőzetes szankciórendszert vezetnek be⁵³, kihatással vannak a bűncselekmények elévülésére⁵⁴, bevezetik a magánindítványhoz kötöttséget⁵⁵, és toleranciaküszöbököt írnak elő, amelyek alatt kizárt a társaságokra vonatkozó hamis közlések miatti büntetés⁵⁶.

bályok megfelelnek a közösségi jog előírásainak. Ezzel ellentétes állásponton van a Bizottság és a Bíróság előtti eljárásban részt vevő két ügyészszeg.

84. A Bíróság az EK 234. cikk szerinti eljárás keretében nem dönthet a tagállami belső jogszabályoknak a közösségi joggal való összeegyeztethetőségéről vagy a nemzeti szabályok értelmezéséről. Ezért például nem nyilatkozhat a Codice Civile új 2621. cikkében meghatározott büntetési tétel mértékéről⁵⁷. Jogosult azonban a kérdést előterjesztő bíróságoknak minden útmutatást megadni a közösségi jog értelmezéséhez, amely útmutatások lehetővé teszik, hogy e bíróságok az előttük folyamatban lévő ügyek eldöntése érdekében képesek legyenek határozni a nemzeti jog és a közösségi jog összeegyeztethetőségéről⁵⁸.

83. A vádlottak, valamint az olasz kormány abból indulnak ki, hogy a 61/02. sz. decreto legislativo által bevezetettekhez hasonló sza-

a) A szankciók hatékonysága, arányossága és visszatartó ereje

52 — Lásd különösen a C-387/02. sz. ügyben és a C-403/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdést, valamint a C-391/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdést.

53 — Lásd különösen a C-391/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett hatodik kérdést.

54 — Lásd a C-387/02. sz. ügyben és a C-403/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett második kérdéshez fűzött indokolást, valamint a C-391/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdéshez fűzött indokolást.

55 — Lásd a C-391/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett ötödik és hatodik kérdést, valamint a C-403/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdést.

56 — Lásd a C-387/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdést, valamint a C-391/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett második, harmadik és negyedik kérdést.

85. Az első irányelv 6. cikkének első francia-bekezdése csupán arra kötelezi a tagállamo-

57 — Erre céloz például a C-403/02. sz. ügyben előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdés első része.

58 — Állandó ítélkezési gyakorlat; lásd egyszerűen a Tombesi-ügyben hozott, a 36. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 63. pontját, valamint a C-292/92. sz., Hünermund és társai ügyben 1993. december 15-én hozott ítélet (EBHT 1993., I-6787. o.) 8. pontját, a C-28/99. sz., Verdonck és társai ügyben 2001. május 3-án hozott ítélet (EBHT 2001., I-3399. o.) 28. pontját és a C-151/02. sz. Jaeger-ügyben 2003. szeptember 9-én hozott ítélet (EBHT 2003., I-8389. o.) 43. pontját. Hasonlóan szól az Inspire Art-ügyben hozott, az 51. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 63. pontja is.

kat, hogy *megfelelő szankciókról* gondoskodjanak a már kifejtett nyilvánosságra hozatali kötelezettség megsértésének esetére. Ez a szabály az EK 249. cikk harmadik albekezdésével összhangban a nemzeti hatóságokra hagyja a forma és az eszközök megválasztását, tehát nem elhanyagolható mérlegelési jogkört biztosít e hatóságok számára.

86. Ez a mérlegelési jogkör azonban nem korlátlan. Ugyanis ha a közösségi szabályozás nem tartalmaz semmilyen konkrét rendelkezést a megsértésével szemben alkalmazandó szankciót illetően, vagy e tekintetben a nemzeti törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezésekre utal, a tagállamok a már hivatkozott ítélkezési gyakorlatnak és az EK 10. cikknek megfelelően kötelesek arra, hogy minden olyan intézkedést megtegyenek, amely alkalmas a közösségi jog teljes érvényesülésének garantálására. A tagállamoknak — még ők választhatják is meg a szankciókat — különösen ügyelniük kell arra, hogy a közösségi jog megsértését olyan anyagi jogi és eljárási jogi előírások alapján szankcionálják, amelyek hasonlóak a nemzeti jog hasonló jellegű és hasonló jelentőségű megsértésére alkalmazandó előírásokhoz, és az szükséges, hogy a szankciók hatékonyak, *arányosak és visszatartó erejűek* legyenek⁵⁹.

87. Jelen ügyben nincsen arra utaló körülmény, hogy hátrányos megkülönböztetés állna fenn a tisztán nemzeti és a közösségi

jogi tényállások között. Ezért a következőben kifejtettek egyedül a *hatékonyság, az arányosság és a visszatartó erő* kritériumainak kifejtését szolgálják; jelen ügyben ezek szolgálnak mértékül annak megítéléséhez, hogy a 61/02. sz. decreto legislativoval bevezetettekhez hasonló rendelkezések összeegyeztethetőek-e az első irányelv 6. cikkével. Különös jelentőséget kell tulajdonítani az első és negyedik irányelv⁶⁰ által meghatározott, már ismertetett céloknak, amelyek szerint nem kizárólag a társaság tagjainak és hitelezőinek az érdekeit kívánatos védeni, hanem a harmadik személyek érdekeit, valamint a harmadik személyeknek a társaság eszközeire, forrásaira, pénzügyi helyzetére és eredményére vonatkozó adatok pontosságába vetett bizalmát is. A nemzeti jogban előírandó szankcióknak ezt a védelmet is — és különösen ezt a védelmet — hatékonyan, arányosan és visszatartó erővel kell biztosítaniuk.

88. A szankcióra vonatkozó előírás akkor *hatékony*, ha a kilátásba helyezett szankció kiszabását (és ezzel a közösségi jog által megadott célok megvalósítását⁶¹) gyakorlatilag nem lehetetlenítik el vagy nem nehezítik

59 — Állandó ítélkezési gyakorlat a Bizottság kontra Görögország ügyben hozott, az 51. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 23. és 24. pontja óta. Lásd még az Allain-ügyben hozott, a 36. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 24. pontját és az Inspire Art-ügyben hozott, az 51. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 62. pontját.

60 — Lásd az első irányelv második preambulumbekkezdését és a negyedik irányelv első preambulumbekkezdését, valamint a jelen indítvány 72–75. pontjában kifejtetteket.

61 — Ez utóbbi szempontot hangsúlyozza Van Gerven főtáncsnok a C-326/88. sz. Hansen-ügyre vonatkozó 1989. december 5-i indítványának 8. pontjában (1990. július 10-én hozott ítélet; EBHT 1990., I-2911. o., I-2919. o.). Van Gerven főtáncsnok szerint a *hatékony* szó azt jelenti „többek között, hogy a tagállamok kötelesek az érintett közösségi jogi rendelkezések céljaira törekedni, és azokat megvalósítani”.

meg túlságosan. Ez a *tényleges érvényesülés elvéből*⁶² következik, amely az ítélkezési gyakorlat szerint mindenütt alkalmazandó, ahol a tényállás kapcsolódik a közösségi joghoz, de — például az alkalmazandó eljárás tekintetében — nem létezik közösségi jogi szabályozás, és következésképpen a tagállamok nemzeti szabályai kerülnek alkalmazásra. Ennek során a *tényleges érvényesülés* elve nem kizárólag akkor érvényesül, ha az egyén a tagállammal szemben érvényesíti a közösségi jogból eredő jogait, hanem fordítva is: amikor a tagállam az egyénnel szemben átülteti a közösségi jog előírásait⁶³.

89. A szankció akkor *visszatartó erejű*, ha visszatartja az egyént attól, hogy megsértse a közösségi jog által előírt célokat és szabályokat.⁶⁴ Ennek kapcsán nemcsak a szankció fajtájának és mértékének⁶⁵ van jelentősége, hanem annak is, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy a szankciót kiszabják: aki jogsértést követ el, annak tartania kell attól, hogy ténylegesen kiszabják rá a szankciót. Ebből a szempontból a visszatartó erő kritériuma átfedésben van a hatékonyság kritériumával.

90. A szankció akkor *arányos*, ha alkalmas az általa jogszerűen követett célok elérésére (tehát kiváltképpen *hatékony és visszatartó erejű*), és ezenkívül szükséges is. Amennyiben választás kínálkozik több (egyaránt) alkalmas szankció között, akkor a legkevésbé korlátozóhoz kell folyamodni. Ezen túlmenően a szankció érintettre gyakorolt hatásainak megfelelő kapcsolatban kell állniuk az elérni kívánt célokkal⁶⁶.

91. Annak kapcsán, hogy valamely nemzeti szabály ebben az értelemben hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciót tartalmaz-e, minden olyan esetben, amelyben ez a kérdés felmerül, vizsgálni kell e szabálynak az egész szabályozási rendszerben elfoglalt helyét, beleértve az eljárás lefolyását és a különböző nemzeti hatóságok által lefolytatott eljárás sajátosságait is⁶⁷.

92. Összefoglalva tehát a következő eredményre jutunk:

A szankciók az első irányelv 6. cikke értelmében akkor megfelelőek, ha hatékonyak,

62 — Lásd a C-201/02. sz. Delena Wells-ügyben 2004. január 7-én hozott ítélet (EBHT 2004., I-723. o.) 67. pontját, további hivatkozásokkal, és a C-312/93. sz. Peterbroeck-ügyben 1995. december 14-én hozott ítélet (EBHT 1995., I-4599. o.) 12. pontját.

63 — Lásd például a C-404/00. sz., Bizottság kontra Spanyolország ügyben 2003. június 26-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-6695. o.) 24. pontját, a C-298/96. sz., Oelmühle Hamburg és Schmidt Söhne ügyben 1998. július 16-án hozott ítélet (EBHT 1998., I-4767. o.) 24. pontját és a 205/82-215/82. sz., Deutsche Milchkontor és társai egyesített ügyekben 1983. szeptember 21-én hozott ítélet (EBHT 1983., 2633. o.) 19. pontját.

64 — Hasonló álláspontot képvisel Van Gerven főtanácsnok a 61. lábjegyzetben hivatkozott Hansen-ügyre vonatkozó 1989. december 5-i indítványának 8. pontjában: „A »visszatartó erő« és az »arányosság« azt jelentik, hogy a szankcióknak az elérni kívánt célok tekintetében elégségesnek kell lenniük, de nem lehetnek aránytalanul szigorúak.”

65 — A C-354/99. sz., Bizottság kontra Írország ügyben 2001. október 18-án hozott ítélet (EBHT 2001., I-7657. o.) 47. pontja, valamint Geelhoed főtanácsnoknak az erre az ügyre vonatkozó, 2001. április 5-i indítványának 27. pontja (EBHT 2001., I-7660. o.). Lásd még a C-382/92. sz., Bizottság kontra Egyesült Királyság ügyben 1994. június 8-án hozott ítélet (EBHT 1994., I-2435. o.) 56–58. pontját és a C-383/92. sz., Bizottság kontra Egyesült Királyság ügyben hozott ítélet (EBHT 1994., I-2479. o.) 41. és 42. pontját.

66 — Az arányosság alapelveéhez lásd például a C-220/01. sz. Lennox-ügyben 2003. július 3-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-7091. o.) 76. pontját, a C-27/00. és C-122/00. sz., Omega Air és társai egyesített ügyekben 2002. március 12-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-2569. o.) 62. pontját és a 265/87. sz. Schröder-ügyben 1989. július 11-én hozott ítélet (EBHT 1989., 2237. o.) 21. pontját. Lásd még a C-29/95. sz., Pastoors és Trans-Cap ügyben 1997. január 23-án hozott ítélet (EBHT 1997., I-285. o.) 24. pontjának utolsó mondatát és 25–28. pontját.

67 — Ebben az értelemben — a nemzeti eljárási szabályoknak a tényleges érvényesülés elvével való összeegyeztethetősége tekintetében — az állandó ítélkezési gyakorlat: lásd például a Peterbroeck-ügyben hozott, a 42. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 14. pontját, továbbá a C-276/01. sz. Steffensen-ügyben 2003. április 10-én hozott ítélet (EBHT 2003., I-3735. o.) 66. pontját, a C-327/00. sz. Santex-ügyben 2003. február 27-én hozott ítélet (EBHT 2003., I-1877. o.) 56. pontját és a C-473/00. sz. Cofidis-ügyben 2002. november 21-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-10875. o.) 37. pontját.

arányosak és visszatartó erejűek. Ennek vizsgálatakor nemcsak a társasági tagok és a hitelezők érdekeinek kell különös jelentőséget tulajdonítani, hanem a harmadik személyek érdekeinek, valamint a harmadik személyeknek a társaság eszközeire, forrásaira, pénzügyi helyzetére és eredményére vonatkozó adatok pontosságába vetett bizalmának is. Annak kapcsán, hogy valamely nemzeti szabály hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciót tartalmaz-e, minden olyan esetben, amelyben ez a kérdés felmerül, vizsgálni kell e szabálynak az egész szabályozási rendszerben elfoglalt helyét, beleértve az eljárás lefolyását és a különböző nemzeti hatóságok által lefolytatott eljárás sajátosságait is.

b) Toleranciaküszöbök

93. Mind a Codice Civile új 2621. cikke (3) bekezdésének első mondata, mind az új 2622. cikke (5) bekezdésének első mondata szerint kizárt a társaságokra vonatkozó hamis közlések büntethetősége, ha a cselekmény nem változtatja meg érzékelhetően a társaság vagy a vállalkozáscsoport gazdasági, vagyoni, pénzügyi helyzetét. Ezenkívül mindkét szabály tartalmaz százalékszámokban kifejezett toleranciaküszöbököt (lásd a Codice Civile új 2621. cikke (3) bekezdésének második mondatát és (4) bekezdését, valamint új 2622. cikke (5) bekezdésének második mondatát és (6) bekezdését). Mivel ezek a rendelkezések mindkét büntetőjogi szabályban egyformák, kézenfekvő, hogy tárgyalásukat előrevegyük.

94. E rendelkezések megítélésénél a negyedik irányelv alapjául szolgáló eszményképből kell kiindulni. A negyedik irányelv 2. cikkének (3) bekezdése megköveteli, hogy a társaság éves beszámolója megbízható és valós képet mutasson a társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről. Ez az alapelv központi jelentőséggel bír az éves beszámolóra vonatkozó irányelvi rendelkezések között⁶⁸. Különösen a negyedik irányelv 2. cikkének (4) és (5) bekezdése illusztrálja ezt. Kétség esetén ráadásul még a negyedik irányelv más rendelkezéseitől is el kell térni annak érdekében, hogy az éves beszámoló megbízható és valós képet adjon (2. cikk, (5) bekezdés, első mondat), és még annak szüksége is felmerülhet, hogy a negyedik irányelv követelményeinél is magasabb követelményeket támasszanak (2. cikk, (4) bekezdés)⁶⁹.

95. Ahogyan már említettem, ezek az előírások egyaránt védik a társaság tagjainak bizalmát, valamint harmadik személyeknek az éves beszámolók tartalmi helyességébe vetett bizalmát.

96. Ez alapvetően két következménnyel jár: ha az éves beszámolóban vagy a konszolidált éves beszámolóban lévő hibák alkalmasak arra, hogy megrendítsék a társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről alkotott képbe vetett bizalmat, akkor a szankciók érvényesülésének alapelve alapján semmilyen toleranciát nem szabad

68 — Lásd a 41. lábjegyzetben hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

69 — A konszolidált éves beszámolókra vonatkozó megfelelő rendelkezéseket a hetedik irányelv 16. cikke tartalmazza.

tanúsítani, különben meghiúsul az irányelvek által kitűzött cél. Ha viszont az éves beszámolóban lévő hibák *nem* alkalmasak arra, hogy ezt a bizalmat megrendítsék, a kilátásba helyezett szankciók enyhébbek lehetnek, vagy akár teljesen el is maradhatnak.

97. Azok az előírások, amelyek elegendő mozgásteret hagynak az egyedi esetek körülményeinek figyelembevételére, az irányelv megfelelő értelmezésével és alkalmazásával meg tudnak felelni ennek a mércének. Ezzel szemben a hiba tisztán mennyiségi hatásai — amelyekre a Codice Civile új 2621. cikke (3) bekezdésének második mondata és (4) bekezdése, valamint új 2622. cikke (5) bekezdésének második mondata és (6) bekezdése hivatkozik — csupán az első kiindulási pontot adják annak értékelése során, hogy az adott hiba alkalmas-e arra, hogy megrendítse a társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről alkotott képbe vetett bizalmat.

98. A társaság tagjainak és a harmadik személyek érdeke, illetve az éves beszámolók helyességébe vetett bizalom ugyan *rendszerint* nincsen veszélyben addig, amíg az esetleges könyvelési hibák tisztán számszakilag jelentős mértékben meg nem hamisítják a társaság vagy a vállalkozáscsoport eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről alkotott képet. A visszaélések megelőzése és az éves beszámolók készítése során tanúsítandó lehető legnagyobb gondosság ösztönzése érdekében mindig az egyedi eset megítélése során kell fennállnia a azon lehetőségnek, hogy el lehessen

dönteni, hogy csupán — a hatásait tekintve jelentéktelen — pontatlanságról van szó, vagy elfogadhatatlan hamisításról. Különben ugyanis nagy lenne a veszély, hogy a jogalkotó által biztosított toleranciaküszöbök árnyékában túlságosan széles körben elterjedt és tudatosan bekalkulált pontatlanságok fordulnának elő az éves beszámolóokban. Az ilyen fejlemények mindenek előtt a harmadik személyek bizalmát és ezzel együtt az üzleti forgalomnak az éves beszámolók helyességébe vetett bizalmát rendítenék meg tartósan.

99. Különösen nem tanúsítható semmiféle tolerancia akkor, ha a Codice Civile új 2621. és új 2622. cikkében írtak szerint *szándékosan*, valamint *megtévesztés* illetve *jogtalan haszonszerzés céljával* kerülnek hamis információk az éves beszámolóba, illetve így módon nyilvánosságra hozatalra, még akkor sem, ha a hamisítás hatásai tisztán mennyiségi szempontból jelentéktelenek. A társaság eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről alkotott kép pontosságának elve ugyanis — ahogy azt már említettem — a harmadik személyek érdekeit és az üzleti forgalomnak az éves beszámolók helyességébe vetett bizalmát oltalmazza. Amennyiben megengednénk, hogy az éves beszámolóokban szándékosan, megtévesztés, illetve jogtalan haszonszerzés érdekében hamis adatokat tüntessenek fel, úgy ez tartósan megrendítené a bizalmat, és sértené a közösségi jogi irányelvek célkitűzéseit.

100. Mindezek alapján az olasz Codice Civile új 2621. cikkének (3) és (4) bekezdésében, valamint az új 2622. cikkének (5) és (6) bekezdésében előírt toleranciaküszöbök, illetve büntethetőséget kizáró okok nem felelnek meg a közösségi jognak a hatékony (és egyben visszatartó erejű) szankciókkal szemben támasztott követelményeinek.

101. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az Amerikai Egyesült Államokban, például a *Securities and Exchange Commission* (SEC) igazgatási gyakorlatában, szintén a menynységi toleranciaküszöbök alkalmatlanságából indulnak ki, legalábbis amennyiben a toleranciaküszöb *anélkül* alapít megdönthetetlen vélelmet, hogy biztosítaná, hogy a konkrét eset minden körülményét átfogóan értékelni lehessen⁷⁰.

102. Az itt képviselt szemléletmóddal szemben azt sem lehet felhozni, hogy a közösségi jog általában elismeri a „*de minimis*” szabályozásokat⁷¹. Igaz, az európai versenyjogban léteznek bizonyos érzékelhetőségi küszöbök.

Ezeket a küszöböket azonban csak ott alkalmazzák, ahol biztosított, hogy ez nem csorbítja a versenyjogi szabályok értelmét és célját, valamint gyakorlati érvényesülését.

103. Így például az állami támogatások területén a csoportmentességi rendelet⁷² 3. cikke megköveteli bizonyos ellenőrzések végrehajtását annak biztosítása érdekében, hogy a *csekély összegű* (*de minimis*) támogatások nem befolyásolják a tagállamok közötti kereskedelmet, és nem torzítyják a versenyt⁷³. A *de minimis* szabályozással való összehasonlítás legfeljebb arra a következtetésre vezet, hogy kizárólag akkor lehet toleranciaküszöböket alkalmazni, ha azok nem hiúsítják meg a vonatkozó jogi előírások értelmét és célját, vagyis az éves beszámolók esetében a harmadik személyek bizalmának és a társaságokra vonatkozó közlések nyilvánosságába vetett bizalomnak a védelmét.

104. Nem kevésbé tanulságos az EK 81. cikke szerinti *de minimis* szabályozással való összehasonlítás: ott ugyanis a különösen súlyos korlátozások, mint például az ármegállapodások vagy a területi kartellek létrehozása (az úgynevezett kőkemény korlátozások) már eleve kizártak a *de minimis* szabályozás alkalmazásából, így ezek korlá-

70 — SEC Staff Accounting Bulletin No. 99, 17 CFR Part 211 [Release N° SAB 99], kelt 1999. augusztus 12-én, letölthető a következő címről (2004. július 13-i adat): <http://www.sec.gov/interp/account/sab99.htm>. A SEC vezetőségének álláspontja a következő: „Exclusive reliance on certain quantitative benchmarks to assess materiality in preparing financial statements and performing audits of those financial statements is inappropriate; misstatements are not immaterial simply because they fall beneath a numerical threshold.” Amikor annak megítéléséről van szó, hogy a mennyiségileg csekély eltérés minőségileg jelentős lehet, a megítélés különféle kritériumai közül az egyikkel kapcsolatosan: „whether the misstatement involves concealment of an unlawful transaction”. A hamis adat szolgáltatásának szándékossága is szerepet játszhat az értékelésnél: „In certain circumstances, intentional immaterial misstatements are unlawful.”

71 — Erre hivatkozik azonban S. Berlusconi vádlott az írásbeli észrevételében.

72 — A Bizottság 69/2001/EK rendelete (2001. január 12.) az EK-Szerződés 87. és 88. cikkének a csekély összegű (*de minimis*) támogatásokra való alkalmazásáról (HL L 10., 30. o.; magyar nyelvű közkiadás 8. fejezet, 2. kötet, 138. o.).

73 — Lásd a 72. lábjegyzetben hivatkozott csoportmentességi rendelet ötödik és hetedik preambulumbekzdését.

tozás nélkül az európai kartelljog hatálya alá tartoznak⁷⁴. Amennyiben ezt a gondolatot átvetítjük a társaságokra vonatkozó hamis közlések területére, az legfeljebb azt eredményezi, hogy a harmadik személyek bizalma elleni és a társaságokra vonatkozó közlések nyilvánosságába vetett bizalom elleni különösen súlyos támadások esetén — különösen hamis adatoknak az éves beszámolókbán megtevésztés, illetve jogtalan haszonszerzés céljával történő szándékos közlése esetén — semmilyen tolerancia nem érvényesülhet, még akkor sem, ha a hamisítások tisztán számszakilag nézve nem hamisítják meg jelentősen a társaság vagy vállalkozáscsoport eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről alkotott képet.

105. Összefoglalva tehát a következő az irányadó:

Az első irányelv 6. cikkének első francia-bekezdése — a negyedik irányelv 2. cikkének (3) bekezdésével és 47. cikke (1) bekezdésének első albekezdésével összefüggésben — nem zárja ki az olyan nemzeti szabályt, amely szerint a társaságokra vonatkozó hamis közlések büntethetősége kizárt, ha a cselekmény nem hamisítja meg jelentősen a társaság vagy a vállalkozáscsoport eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről alkotott képet, kivéve, ha a cselekményt megtevésztési, illetve jogtalan haszonszerzési céllal szándékosan követik el.

Ugyanakkor ezekkel a rendelkezésekkel ellentétes az olyan nemzeti szabály, amely szerint — a konkrét ügy összes körülményének az értékelése nélkül — már akkor kizárt a társaságokra vonatkozó hamis közlések büntethetősége, ha a valótlan adatszolgáltatások vagy mulasztások olyan változást idéznek elő, amelyek egy megadott százalékmértéknél nem térnek el jobban a valós értéktől.

Ennek megfelelően kell értelmezni a hetedik irányelv 38. cikkének (6) bekezdését, a 38. cikk (1) bekezdésével és a 16. cikk (3) bekezdésével összefüggésben.

c) A büntethetőség elévülési ideje

106. Ami az elévülést illeti, a 61/02. sz. decreto legislativo az alkalmazandó határidők jelentős rövidülését eredményezte. Ez különösen a Codice Civile új 2621. cikke szerinti bűncselekmények miatti eljárásokra hat ki. Ezen vétség tekintetében, amelyet a törvény a társaságokra vonatkozó hamis közlések alaptényállásaként szabályoz, az elévülési idő jelenleg három év; a határidő megszakadása esetén az elévülés összesen négy év és hat hónap után bekövetkezik⁷⁵.

⁷⁴ — Lásd az Európai Közösséget létrehozó szerződés 81. cikkének (1) bekezdése szerint a versenyt érzékelhetően nem korlátozó, csekély jelentőségű (*de minimis*) megállapodásokról szóló bizottsági közlemény (HL 2001. C 368., 13. o.; magyar nyelvű különkiadás, 8. fejezet, 2. kötet, 125. o.) 11. pontját.

⁷⁵ — Összehasonlításként: a Codice Civile korábbi 2621. cikke tekintetében az elévülési határidő tíz év volt; ezen határidő megszakadása esetén az elévülés legkésőbb 15 év után következett be (lásd például a C-391/02. sz. ügyben hozott, az előzetes döntéshozatalra utaló végzés 42. pontját).

107. Nem merül fel alapvető aggály azzal szemben, ha a tagállamok a közösségi jog erejénél fogva bevezetendő szankciókat elévülésnek vetik alá. Az ilyen elévülési idők ugyanis a jogbiztonságot szolgálják, és a jogbiztonság elve közösségi szinten is elismert általános jogi alapelv⁷⁶. Ennek megfelelően a közösségi jog is ismer elévülési jellegű határidőket, például a Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló rendelkezések⁷⁷ körében és a versenypolitika⁷⁸ területén.

108. Ahogyan azt az ilyen elévülési idők léte is mutatja, a közösségi jog egyáltalán nem követeli meg, hogy minden konkrét esetben sor kerüljön a szankció kiszabására. Azt viszont biztosítani kell, hogy az alkalmazandó elévülési szabályok összességében ne ássák alá az előírt szankciók hatékonyságát és

visszatartó erejét⁷⁹. A társaságokra vonatkozó hamis közlések esetére tehát nem csupán elméletben kell gondoskodni a szankciókról. A szankciórendszert sokkal inkább úgy kell kialakítani, hogy mindenkinek, aki hamis éves beszámolót nyújt be, ténylegesen tartania is kelljen attól, hogy szankciót rónak ki rá⁸⁰.

109. Azt a kérdést, hogy a Codice Civile új 2621. cikke és új 2622. cikke alapján alkalmazandóhoz hasonló elévülési szabályok megfelelnek-e a hatékony és visszatartó erejű szankciókkal szemben támasztott, imént vázolt követelményeknek, egyrészt az érintett bűncselekmény jellegének és súlyának figyelembevételével, másrészt a nemzeti jog által előírt elévülési szabályozás jellemzőinek a figyelembevételével kell megítélni⁸¹. Ennek kapcsán nemcsak az elévülési idő hosszának van jelentősége, hanem például kezdő időpontjának, az elévülést esetleg megakasztó, illetve megszakító eseményeknek, illetve annak is, hogy az elévülés ezek következtében előálló nyugvásának, illetve félbeszakadásának milyen következményei vannak. Szintügy nem lehet elhanyagolni

76 — A C-278/02. sz. Handlbauer-ügyben 2004. június 24-én hozott, a Bíróság 2004. július 14-i végzésével (az EBHT-ban nem tették közzé) kijavított ítélet (EBHT 2004., I-6171. o.) 40. pontja.

77 — Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló, 1995. december 18-i 2988/95/EK, Euratom tanácsi rendelet (HL L 312., 1. o.; magyar nyelvű kiadás 1. fejezet, 1. kötet, 340. o.; a továbbiakban: 2988/95 rendelet) 3. cikke.

78 — A Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról szóló 2002. december 16-i 1/2003/EK tanácsi rendelet (HL 2003. L 1., 1. o.; magyar nyelvű kiadás 8. fejezet, 2. kötet, 205. o.) 25. és 26. cikke. Az elévüléshez hasonló határidőre vonatkozó szabályozás található az EK-Szerződés 93. cikkének alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról szóló, 1999. március 22-i 659/1999/EK tanácsi rendelet (HL L 83., 1. o.; magyar nyelvű kiadás 8. fejezet, 1. kötet, 339. o.) 15. cikkében. Ki kell azonban emelni, hogy az 1/2003 rendelet 25. cikkének (6) bekezdése és a 659/1999 rendelet 15. cikke (2) bekezdésének negyedik mondata szerinti határidők nyugszanak mindaddig, amíg bírósági eljárás van folyamatban.

79 — Hasonló megfontolásokat más összefüggésben is lehet találni, nevezetesen a nemzeti jog bizonyos határidőiben a közösségi joggal kapcsolatos tényállásokra történő alkalmazhatóságával kapcsolatos ítékezési gyakorlatban. Ott a Bíróság a (jogvesztő) határidőket alapvetően megengedhetőknek tartja, ugyanakkor az ilyen határidők a tényleges érvényesítés elvéből következően nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné, vagy nem nehezíthetik meg túlságosan a közösségi jog érvényesítését; lásd a C-231/96. sz. Edis-ügyben 1998. szeptember 15-én hozott ítélet (EBHT 1998., I-4951. o.) 34. és 35. pontját és a C-30/02. sz., Recheio — Cash & Carry ügyben 2004. június 17-én hozott ítélet (EBHT 2004., I-6051. o.) 17. és 18. pontját.

80 — Lásd a jelen indítvány 88. és 89. pontját is.

81 — Amennyiben a kérdést előterjesztő bíróságok az olasz elévülési rendszer megítélésénél, mint ahogyan ezt S. Berlusconi vádlott szorgalmazta, statisztikákra is akarnak támaszkodni, úgy ennek során értelemszerűen ügyelniük kellene arra, hogy az ilyen statisztikák kifejezőek legyenek, tehát konkrétan a szóban forgó bűncselekményi tényállásokra vonatkozzanak, és lehetővé tegyék a korábbi és az új jog szerinti elévülés hatásai közötti összehasonlítást.

azt sem, hogy a tényállások összetettségére, valamint az igazságszolgáltatás személyi és anyagi erőforrásaira is tekintettel rendszerint mennyi idő szükséges a nyomozás és a bírósági eljárás lefolytatására. Mindazonáltal figyelembe kell venni azt is, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény⁸² 6. cikke (1) bekezdésének első mondata, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájának⁸³ 47. cikke (2) bekezdésének első mondata mindenkit védelemben részesít — különösen a büntetőper vádlottját — a túlságosan hosszú eljárással szemben; az ilyen eljárási tartamok megítélésénél természetesen ismét a konkrét ügy körülményeit kell vizsgálni, köztük az ügy bonyolultságát is⁸⁴.

110. Amennyiben az elévülés szabályozása az összes szempont figyelembevételével oda

vezet, hogy a kilátásba helyezett büntetés tényleges kiszabására valójában nem, illetve csak ritkán lehet számítani, úgy nem beszélhetünk hatékony és visszatartó erejű szankcióról.

111. A kérdést előterjesztő bíróságok közlése szerint különösen a Codice Civile új 2621. cikke szerinti vétség esetén rendszerint nem lehet az elévülés bekövetkezése előtt a — gyakran költséges és hosszadalmas — nyomozást és a rendszerint háromfokúra nyúló bírósági eljárást befejezni. Ennek alapján erősen kétséges, hogy a Codice Civile új 2621. cikkéhez hasonló előírás az első irányelv 6. cikkének első franciabekezdése szerinti hatékony és visszatartó erejű szankciónak tekinthető-e.

112. Összefoglalva tehát a következő az irányadó:

82 — 1950. november 4-én írták alá Rómában.

83 — HL 2000. C 364., 1. o. Jóllehet ez a Charta még nem rendelkezik az elsődleges joghoz fogható jogi költőrével, a jog megismerési forrásként tájékoztatást ad a közösségi jogrend által garantált alapjogokról; ebben az értelemben lásd még Tizzano főtanácsnoknak a C-173/99. sz. BECTU-ügyre vonatkozó 2001. február 8-i indítványát (2001. június 26-án hozott ítélet, EBHT 2001., I-4881. o., I-4883. o.), valamint Léger főtanácsnoknak a C-353/99. P. sz. Hautala-ügyre vonatkozó 2001. július 10-i indítványát (2001. december 6-i ítélet EBHT 2001., I-9565. o., I-9567. o.), Mischo főtanácsnoknak a C-20/00. és C-64/00. sz., Booker Aquaculture és Hydro Seafood egyesített ügyekre vonatkozó 2001. szeptember 20-i indítványának (2003. július 10-én hozott ítélet, EBHT 2003., I-7411. o., I-7415. o.) a 126. pontját, valamint Poiares Maduro főtanácsnoknak a C-181/03. P. sz. Nardone-ügyre vonatkozó 2004. június 29-i indítványának (2005. január 13-i ítélet, EBHT 2005., I-199. o., I-201. o.) az 51. pontját.

84 — A C-185/95 P. sz. Baustahlgewebe-ügyben 1998. december 17-én hozott ítélet (EBHT 1998., I-8417. o.), különösen az ítélet 21., 29. és 47. pontja, valamint a C-238/99. P., C-244/99. P., C-245/99. P., C-247/99. P., C-250/99. P., C-251/99. P., C-252/99. P. és C-254/99. P. sz., Limburgse Vinyl Maatschappij és társai egyesített ügyekben 2002. október 15-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-8375. o.), különösen az ítélet 187. pontja.

Az olyan elévülési szabályozás, amely szerint a kilátásba helyezett szankciók tényleges kiszabására valójában nem, illetve csak ritkán lehet számítani, ellentétes az első irányelv 6. cikke első franciabekezdésének, valamint a negyedik irányelv 2. cikke (3) bekezdésének és 47. cikke (1) bekezdése első albekezdésének együttes olvasatával. Ennek megfelelően kell értelmezni a hetedik irányelv 38. cikkének (6) bekezdését, a 38. cikk (1) bekezdésével és a 16. cikk (3) bekezdésével összefüggésben.

d) A lépcsőzetes szankciórendszer és a magánindítvány szükségessége

113. A Codice Civile új 2622. cikkének büntetési tényállása sokkal magasabb büntetési tételt ír elő, mint az új 2621. cikk, és elévülési ideje is hosszabb; ugyanakkor büntetőjogi felelősségrevonásra rendszerint kizárólag a sértett társasági tag vagy hitelező magánindítványa alapján kerülhet sor. Ennek következtében a cselekményt rendszerint sem hivatalból, sem a sértett hitelezőn kívüli harmadik személy kezdeményezésére nem lehet üldözni.

114. A tagállamoknak ugyan jogukban áll lépcsőzetes szankciórendszert bevezetni, és például súlyosabb büntetést kilátásba helyezni arra az esetre, ha a társaságokra vonatkozó hamis közlések — az éves beszámolók helyességébe vetett bizalom megrendüléséből eredő, rendszerint bekövetkező nem vagyoni káron túlmenően — vagyoni kárt is okoznak. A szankciók arányosságának elve még sugallja is, hogy minősített bűncselekményi tényállásokat vezessenek be, amelyek a vagyoni kár bekövetkezése esetére magasabb büntetést rendelnek, és amelyek esetén ellentételezésképpen a felelősségrevonás a sértett magánindítványának előterjesztéséhez köthető.

115. Önmagukban azonban az olyan rendelkezések, amelyek magánindítványhoz kötik a

büntethetőséget, nem alkalmasak arra, hogy teljesítsék a megfelelő szankciókról való gondoskodás közösségi jog által előírt kötelezettségét, amint azt az első irányelv 6. cikke a tagállamok számára előírja. A sértett társasági tagra vagy hitelezőre korlátozott magánindítványi szabályozás miatt a Codice Civile új 2622. cikkéhez hasonló előírás nem képes *valamennyi* harmadik személy érdekeinek a védelmét biztosítani, legfeljebb csak bizonyos harmadik személyekét. Ahogyan azonban azt a Bíróság már a Daihatsu Deutschland-ügyben megállapította, az első irányelv 6. cikkével ellentétes az olyan tagállami jogszabály, amely kizárólag a társaság tagjainak, hitelezőiknek és a vállalkozás központi üzemi tanácsának adja meg a jogot, hogy a szankció kiszabását kezdeményezze⁸⁵. A fent említett okokból⁸⁶ a Daihatsu Deutschland-ügyben vázolt megfontolások semmi esetre sem korlátozódnak az éves beszámolók nyilvánosságra hozatalának elmaradására; e megfontolásokat — S. Berlusconi és M. Dell’Utri vádlottak véleményével ellentétben — igenis alkalmazni kell a *hamis éves beszámolók nyilvánosságra hozatalának* esetére is.

116. A minősített bűncselekményi tényállások, mint amilyenek a Codice Civile új 2622. cikkében szerepelnek, így legfeljebb kiegészíthetők a nemzeti jogban már amúgy is létező, hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókból álló rendszert. Ezzel szemben e tényállások — mivel a társasági tagok és a

85 — A 42. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 23. pontja; lásd még a Bizottság kontra Németország ügyben hozott, a 42. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 67. pontját, valamint a C-435/02. és C-103/03. sz., Springer és Weske egyesített ügyekben 2004. szeptember 23-án hozott végzés (EBHT 2004., I-8663. o.) 28–35. pontját.

86 — A jelen indítvány 67–81. pontja.

hitelezők érdekeinek a védelmére korlátozódnak — nem alkalmasak arra, hogy az (egyéb) harmadik személyek érdekeinek védelme során előálló esetleges hiányosságokat kiegyenlítsék, amelyek akár az esetleges vagyoni, akár csupán a tisztán nem vagyoni kárhoz kapcsolódnak, amely akkor fordulhat elő, ha a nyilvánosságnak az éves beszámolók helyességébe vetett bizalma megrendül.

bűncselekményeket kell figyelembe venni. A társaságokra vonatkozó hamis közlések valamennyi esetét figyelembe kell venni, nem utolsósorban azokat a közléseket, amelyek tőzsdén nem jegyzett vállalkozásokra vonatkoznak, és nem az állam sérelmét idézik elő.

117. Amennyiben a kérdést előterjesztő bíróságok arra a végeredményre jutnának, hogy a bűncselekménynek a Codice Civile új 2621. cikke szerinti alaptényállása — például a toleranciaküszöbök vagy az irányadó elévülési szabályozás alapján — nem minősül hatékony és visszatartó erejű szankciónak⁸⁷, úgy a Codice Civile új 2622. cikkéhez hasonló, a társasági tagokra és hitelezőkre leszűkített magánindítványhoz kötött előírás sem küszöbölheti ki ezt a hiányt.

119. Összefoglalva tehát a következő az irányadó:

118. Egyebekben pedig az e szabályra vonatkozó teljes körű értékelés szempontjából nem játszhat semmilyen szerepet az, hogy a Codice Civile új 2622. cikkének (2) és (3) bekezdése szerint — legalábbis kivételes esetekben — fennáll a hivatalból történő büntetőjogi felelősségrevonás lehetősége. Magától értetődik, hogy a szankciók hatékonyságának és visszatartó erejének megítélésénél nem kizárólag a kasszámű, tőzsdén jegyzett vállalkozásnál felmerülő hamis társasági közléseket, valamint az állam vagy az Európai Közösségek sérelmére elkövetett

Nem ellentétes az első irányelv 6. cikke első franciabekezdésének, valamint a negyedik irányelv 2. cikke (3) bekezdésének és 47. cikke (1) bekezdése első albekezdésének együttes olvasatával az olyan nemzeti szabály, amely szerint általában kizárólag a sértett magánindítványára alkalmazhatók azok a szankciók, amelyek meghatározott személyek vagyoni érdekeit hivatottak védeni. Ez feltételezi ugyanakkor, hogy létezzon olyan általános jogi rendelkezés, amely a harmadik személyek érdekeinek védelme érdekében az esetleges vagyoni kár bekövetkezésétől függetlenül hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciót helyez kilátásba, amely hivatalból alkalmazható. Ennek megfelelően kell értelmezni a hetedik irányelv 38. cikkének (6) bekezdését, a 38. cikk (1) bekezdésével és a 16. cikk (3) bekezdésével összefüggésben.

⁸⁷ — Lásd a jelen indítvány 93–104. pontját és 106–111. pontját.

e) A polgári jog, a büntetőjog és a szabálysértési jog általános összefüggései

— az a lehetőség, hogy a társaság érdekében tett hamis társasági közlések miatt magára a társaságra vessenek ki szabálysértési bírságot (pénzbírságot)⁹⁰,

120. S. Berlusconi, S. Adelchi és M. Dell'Utri vádlottak, valamint az olasz kormány arra mutatnak rá, hogy a társaságokra vonatkozó hamis közlések miatti új olasz szankciórendszer megítélésénél a nem büntetőjogi alkotóelemeket, tehát a polgári jogi és a szabálysértési jogi rendelkezéseket is figyelembe kell venni. A Bizottság érvelése is értelmezhető így, legalábbis lényegét tekintve. Ebben az összefüggésben *például* a következő rendelkezéseket lehet kiemelni:

— az a lehetőség, hogy a mérleg benyújtásának elmaradása vagy határidőn túl történő benyújtása esetén pénzbírságot szabjanak ki⁹¹,

— az éves beszámolók és a konszolidált éves beszámolók külön engedéllyel rendelkező és különleges felelősséggel terhelt személyek általi ellenőrzését előíró rendelkezések⁹².

— a társaságokra vonatkozó hamis közlésekért felelős személyek polgári jogi felelőssége⁸⁸,

121. Ahogyan azt már kifejtettem⁹³, az első irányelv 6. cikke nem elhanyagolható mérlegelési jogkört biztosít a tagállamok számára a nemzeti szankciórendszerük kialakítása tekintetében. Ezért az első irányelv 6. cikkéből semmi esetre sem következik, hogy kizárólag

— a társaság (hamis) mérleget elfogadó határozatának a megtámadási lehetősége⁸⁹,

90 — Ebben az összefüggésben utal több érintett a 231/01 decreto legislativo új 25. ter cikkére (amelyet a 61/02. sz. decreto legislativo iktatott be).

91 — Ebben az összefüggésben elsősorban a Codice Civile új 2630. cikkére utalnak.

92 — Ebben az összefüggésben utalnak például S. Berlusconi és M. Dell'Utri vádlottak többek között a Codice Civile 2409 bis – 2409 septies cikkére, amelyet a 2003. január 17-i, 6. sz. decreto legislativo (GLUR 17. sz., 2003. január 22.) iktatott be.

93 — Lásd a jelen indítvány 85–87. pontját.

88 — Ebben az összefüggésben említik S. Berlusconi és M. Dell'Utri vádlottak például a Codice Civile 2393–2395. cikkét.

89 — Ebben az összefüggésben utalnak például S. Berlusconi és M. Dell'Utri vádlottak a Codice Civile 2379. cikkére és új 2434 bis cikkére.

büntetőjogi szankciókat lehetne kiszabni⁹⁴. Közösségi jogi szempontból alapvetően nem kifogásolható a büntetőjogi előírások polgári jogi és szabálysértési jogi rendelkezésekkel történő kombinálása. Az ilyen előírások összehatásának megítélése szempontjából sokkal inkább a hatékonyság, az arányosság és a szankciók visszatartó erejének elve bír jelentőséggel.

122. A kérdést előterjesztő bíróságok dolga, hogy általános összefüggésükben értékelje az olasz jogalkotó által előírt szankciókat, és hogy a hatékonyság, az arányosság és a visszatartó erő kritériumaival összevesse őket⁹⁵. A bíróság e tekintetben csak olyan útmutatást adhat a közösségi jog értelmezéséhez, amely megkönnyíti a nemzeti bíróságnak a nemzeti jog ilyen módon történő értékelését.

123. Ebben az összefüggésben elsősorban arra kell emlékeztetni, hogy azok a szankciók, amelyeket meghatározott személyek — nevezetesen a társaság tagjainak és hitelezőinek — indítványára lehet kiszabni, eleve alkalmatlanok arra, kiegyenlítsék a harmadik személyek érdekeinek általános védelme

körében előálló esetleges hiányosságokat⁹⁶. A harmadik személyek érdekeinek védelme ugyanígy nem tehető függővé az e harmadik személyeknek valamilyen módon okozott kár bekövetkezésétől. Nemcsak a harmadik személyek vagyoni érdekeit, hanem a harmadik személyeknek a társaság eszközeire, forrásaira, pénzügyi helyzetére és eredményére vonatkozó információk pontosságához fűződő nem vagyoni érdekeit, illetve ezzel az üzleti forgalom által az éves beszámoló helyességébe vetett bizalmát is védeni kell. Amennyiben ez a védelem nem biztosított, a szankció nem hatékony.

124. Ahhoz, hogy hatékony szankcióról beszélhessünk, az sem elegendő önmagában, hogy a harmadik személyek olyan polgári jogi szankciókat érvényesíthetnek, mint például az éves beszámoló elfogadásáról szóló társasági határozat semmissé nyilvánítása⁹⁷. A szankciók hatékonysága és visszatartó ereje azt feltételezi, mint azt már említettem, hogy annak, aki hamis éves beszámolót nyújt be, ténylegesen tartania kell a szankció vele szemben történő alkalmazásától. Ezért szükséges még azt is megvizsgálni, hogy a harmadik személyek egyáltalán milyen valószínűséggel⁹⁸ és sikerrel lennének képesek a

94 — A C-7/90. sz., Vandevenne és társai ügyben 1991. október 2-án hozott ítélet (EBHT 1991., I-4371. o.) 17. pontja, valamint Van Gerven főtanácsnok ezen ügyre vonatkozó, 1991. február 19-i indítványának 8. pontja. Hasonlóan vélekedik a C-58/95., C-75/95., C-112/95., C-119/95., C-123/95., C-135/95., C-140/95., C-141/95., C-154/95. és C-157/95. sz., Gallotti és társai egyesített ügyekben 1996. szeptember 12-én hozott ítélet (EBHT 1996., I-4345. o.) 14. és 15. pontja.

95 — Ebben az értelemben lásd az Inspire Art-ügyben hozott, az 51. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 62. és 63. pontját. Lásd még a jelen indítvány 91. pontját.

96 — Lásd a jelen indítvány 115–117. pontját, a Daihatsu Deutschland és Bizottság kontra Németország ügyben hozott, a 42. lábjegyzetben hivatkozott ítéletre történő hivatkozásokkal.

97 — Erre utalnak S. Berlusconi és M. Dell'Utri vádlottak az írásbeli észrevételeikben. Ezzel szemben a Corte d'appello di Lecce mellett működő főügyészesség hangsúlyozza írásbeli észrevételeiben, hogy például többször jegyzett vállalkozásoknál nem minden harmadik személy indíthat ilyen semmisségi keresetet. Beadványaikban S. Berlusconi és M. Dell'Utri vádlottak is említik néhány korlátozást a harmadik személyek megtámadási joga kapcsán (lásd például a Codice Civile 2434 bis cikkét).

98 — Ahogyan azt Cosmas főtanácsnok a C-191/95. sz. ügyre vonatkozó, a 44. lábjegyzetben hivatkozott, 1997. június 5-i indítványának 33. pontjában hangsúlyozza: a kezdeményezésre jogosult személyeknek nem mindig érdeke a szóban forgó eljárás megindítása.

hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróság előtt jogorvoslatot, például semmisségi keresetet, érvényesíteni.

125. Amennyiben a Codice Civile új 2621. és új 2622. cikkéhez más rendelkezések kapcsolódnak, ezek megítélésénél figyelembe kell venni, hogy a bűncselekményi tényállások esetleges hiányosságai, mint például a toleranciaküszöbök, közvetve kihathatnak-e a kapcsolódó rendelkezésekre is, és ezzel csökkenthetik-e azok hatékonyságát és visszatartó erejét. Ez vonatkozik például a Codice Civile 2641. cikkéhez hasonló rendelkezésre⁹⁹, amely a jogosulatlanul szerzett vagyonnövekményre vagyonekobzást, az elkövetés eszközeire pedig elkobzást rendel el. Ez vonatkozik a szabálysértési szankciókra is, mint például a 231/01. sz. decreto legislativo 25 ter cikkében bevezetett szankciókra; ezek szintén hivatkoznak a Codice Civile új 2621. és új 2622. cikkének bűncselekményi tényállásaira.

126. A 231/01. sz. decreto legislativo 25 ter cikke tekintetében ezenkívül azt is figyelembe kell venni, hogy ez a szabály csupán azokra a cselekményekre alkalmazandó, amelyeket a társaság *érdekében* követtek el, és hogy a társaság bizonyos feltételek mellett kimentheti magát¹⁰⁰. Az olyan előírások, amelyek alkalmazási területe ennyire korlátozott, összességében a szankciórendszer

célszerű kiegészítését jelenthetik, de nem képesek kiegyenlíteni a harmadik személyek érdekeinek általános védelme körében fennálló esetleges hiányosságokat. Ugyanis akkor is hatékonyan kell biztosítani a harmadik személyeknek a társaság eszközeire, forrásaira, pénzügyi helyzetére és eredményére vonatkozó információk pontosságához fűződő érdekének védelmét, ha az éves beszámolóban valaki személyes előnyszerzés érdekében, és nem szükségszerűen a társaság érdekében vagy mások kárára közölt hamis adatokat.

127. A 231/01. sz. decreto legislativo 25 ter cikkéhez hasonló előírások esetében a kilátásba helyezett szankciók mértékét szintén meg kell vizsgálni a visszatartó erő tekintetében. Amennyiben az előírt pénzbírságok összegüket tekintve olyan alacsonynak bizonyulnak, hogy nem állnak arányban a méltóan vonatkozó előírások megsértésének súlyával és az érintett vállalkozás méretével, úgy az ilyen előírások nem tekinthetők visszatartó erejűnek. Így ezek emiatt sem lennének alkalmasak a Codice Civile új 2621. és új 2622. cikkében szabályozott büntetőjogi szankciók esetleges hiányosságainak kiegyenlítésére.

128. A Codice Civile új 2630. cikkéhez hasonló előírások tekintetében elég arra utalni, hogy az első irányelv — ahogy azt

⁹⁹ — A 61/02 decreto legislativoval egységes szerkezetben. Mind S. Berlusconi, mind M. Dell'Utri vádlott nyomtatékosan utal erre a szabályra.

¹⁰⁰ — Lásd még a 231/01. sz. decreto legislativo 5. és 6. cikkét.

fent kifejtettem¹⁰¹ — nemcsak az éves beszámolók nyilvánosságra hozatalának elmaradása esetén követeli meg a megfelelő szankciókat, hanem a hamis éves beszámolók nyilvánosságra hozatala esetén is.

hivatott rendszer másik önálló tartóoszlopa legyen. A közösségi jogalkotó kötelezi a tagállamokat arra, hogy olyan hatékony ellenőrzést biztosítsanak, amely *egyszerre* megelőző és elrettentő.

129. A beszámolók könyvvizsgálók¹⁰² általi ellenőrzése kétségtelenül a szabályozás központi része, ami a társaságokra vonatkozó közlések tartalmának helyességét hivatott biztosítani. Mindazonáltal a könyvvizsgálat esetében *megelőző ellenőrzésről* van szó. Ezzel szemben az első irányelv 6. cikke már szóhasználatra („szankciók”¹⁰³) alapján is — legalább — megfelelő *elrettentő természetű* intézkedéseket követel meg a tagállamoktól. Ugyanez következik egyébként a negyedik és a hetedik irányelv szabályozási összefüggéséből is, valamint az éves beszámolók könyvvizsgálatára vonatkozó előírásokból: a könyvvizsgáló megelőző tevékenysége semmiképpen sem hivatott a tagállamok elrettentő intézkedéseit helyettesíteni, illetve azok hiányosságait kiegészíteni; a megelőző tevékenység inkább azért hozták létre, hogy az éves beszámolók és a konszolidált éves beszámolók tartalmi helyességét biztosítani

130. A büntetőjog területén végezetül figyelembe kell venni azt is, hogy bizonyos előírások büntett (*delitto*) megvalósítását feltételezik¹⁰⁴, és ezért a Codice Civile új 2621. cikke szerinti vétség (*contravvenzione*) eleve szóba sem jöhet kapcsolódási pontként.

C — Az irányelvek tagállami előírások általi megsértésének következményei a kérdést előterjesztő bíróságok előtt folyamatban lévő büntetőeljárások szempontjából

131. Annak érdekében, hogy a kérdést előterjesztő bíróságok számára az elöttük folyamatban lévő büntetőügyek eldöntése szempontjából hasznos választ lehessen adni, még meg kell vizsgálni, hogy milyen hatása van a közösségi jogi irányelvek itt javasolt értelmezésének a nemzeti bírósági eljárásban¹⁰⁵. Ennek kapcsán egyfelől utalni kell a nemzeti bíróságok általános és jól ismert kötelezett-

101 — A jelen indítvány 67–81. pontja.

102 — Lásd a negyedik irányelv 51. cikkét és a hetedik irányelv 37. cikkét. Lásd ezenkívül a Szerződés 54. cikke (3) bekezdésének g) pontja alapján hozott, a számviteli dokumentumok kötelező könyvvizsgálatának elvégzéséért felelős személyek működésének engedélyezéséről szóló, 1984. április 10-i 84/253/EGK nyolcadik tanácsi irányelv (HL L 126., 20. o.; magyar nyelvű különkiadás 17. fejezet, 1. kötet, 75. o.) 23–27. cikkét (az irányelvet utoljára az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás XXII. melléklete [HL 1994. I. 1., 517. o.; magyar nyelvű különkiadás 11. fejezet, 52. kötet, 3. o.] módosította). Az EKG-Szerződés 54. cikkének (3) bekezdése az EK 44. cikk (2) bekezdésének felel meg.

103 — A rendelkezés német nyelvű változatánál még egyértelműbb a szóhasználat a francia változatban: „*sanctions appropriées*”, az olasz változatban: „*adeguate sanzioni*”, a spanyol változatban: „*sanciones apropiadas*”, a portugál változatban: „*sancões apropriadas*”, a holland változatban: „*passende sancties*” és az angol változatban: „*appropriate penalties*”.

104 — Az eljárás szóbeli szakaszában a leccei főügyész példál arra mutatott rá, hogy a foglalkozástól való eltűnés mint büntetés a vállalkozások ügyvezetői esetében csak büntett (*delitto*) kapcsán szabható ki.

105 — Lásd ugyanehhez a problémához a Niselli-ügyre vonatkozó, a 36. lábjegyzetben hivatkozott indítványom 52–75. pontját.

ségére, amely szerint kötelesek a közösségi jog előírásait érvényesíteni, másfelől meg kell vizsgálni az irányelvek büntetőeljárásban történő alkalmazásának korlátait, és végül meg kell vizsgálni az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásának elvét.

1. A nemzeti bíróságoknak a közösségi jog érvényre juttatására vonatkozó kötelezettségéről

132. Az illetékes ügyészségek legalább két alapeljárásban kifogásolták a nemzeti bíróságok előtt, hogy a 61/02. sz. decreto legislativo-val bevezetett törvénymódosítások alkotmányellenesek¹⁰⁶. Mindhárom — kérdéseket előterjesztő — bíróság gondolkodik azon, hogy a 61/02. sz. decreto legislativo alkotmányossági felülvizsgálatát kezdeményezi az olasz alkotmánybíróság előtt. A C-387/02. sz. ügyben hozott előzetes döntéshozatalra utaló végzésében a Tribunale di Milano például kifejti, hogy „a jogvita eldöntése az előírásoknak az alkotmánnyal való összeegyeztethetőségéről szóló ítéletől függ, amely ítélet meghozatalára [...] a Corte costituzionale rendelkezik hatáskörrel [...]”.

106 — Ennek kapcsán hivatkoznak az olasz alkotmány 3. cikkére (egyenlő bánásmód elve), valamint az olasz alkotmány 11. és 117. cikkére (Olaszország nemzetközi, különösen közösségi jogi kötelezettségei); lásd még a 34. lábjegyzetet.

133. Ehhez a következőt kell megjegyezni: magától értetődik, hogy nem tartozik a Bíróság hatáskörébe, hogy állást foglaljon valamely tagállam alkotmányának értelmezése kérdésében, vagy hogy valamely nemzeti jogi aktusnak az alkotmánnyal való összeegyeztethetőségét vizsgálja. Ezzel szemben a Bíróság feladata, hogy az ítélkezési gyakorlatán keresztül gondoskodjék a közösségi jog valamennyi tagállamban történő egységes és hatékony érvényesítéséről. Ennek érdekében hatáskörének keretein belül a Bíróság a közösségi jog értelmezése kapcsán megadhatja a szükséges jogi útmutatást a kérdést előterjesztő bíróságoknak.

•

134. A Bíróság állandó és következetes ítélkezési gyakorlata szerint a nemzeti bíróságok kötelesek a közösségi jogot alkalmazni, és az azzal esetleg ellentétes nemzeti jog alkalmazását mellőzni. Ez a közösségi jog alkalmazási elsőbbségének a logikus következménye¹⁰⁷. A Simmenthal-ügyben hozott ítéletben a Bíróság ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy a nemzeti bíró köteles a közösségi jog teljes érvényesülését biztosítani, „[...] és eltekinteni a nemzeti jog mindazon rendelkezéseinek alkalmazásától, amelyek — függetlenül attól, hogy korábbiak vagy későbbiek, mint a közösségi jog szabályai — ellentétesek a közösségi joggal [...]”¹⁰⁸.

135. Sőt, a tagállami bíróság köteles biztosítani a közösségi jog teljes érvényesülését, „és

107 — Állandó ítélkezési gyakorlat a 6/64. sz., Costa kontra ENEL ügyben 1964. július 15-én hozott ítélet óta (EBHT 1964., 1141. o. [német nyelvű kiadás, 1253. o., 1269. és azt követő oldalak]).

108 — A 106/77. sz., Amministrazione delle Finanze dello Stato kontra Simmenthal ügyben 1978. március 9-én hozott ítélet (EBHT 1978., 629. o.) 21–23. pontja. Lásd még a C-213/89. sz. Factortame-ügyben 1990. június 19-én hozott ítélet (EBHT 1990., I-2433. o.) 20. pontját és a C-6/90. és C-9/90. sz., Francovich és társai egyesített ügyekben 1991. november 19-én hozott ítélet (EBHT 1991., I-5357. o.) 32. pontját.

szükség esetén — *saját hatáskörénél fogva* — eltekinteni a nemzeti jogszabályok mindazon rendelkezésének alkalmazásától, amelyek — függetlenül attól, hogy korábbiak vagy későbbiek, mint a közösségi jog szabályai — ellentétben állnak a közösségi joggal, és minderre anélkül jogosult, hogy kezdeményeznie kellene, vagy meg kellene várnia, hogy a nemzeti jogszabályt előzetesen, jogalkotási vagy bármely más alkotmányos eljárás útján megsemmisítsék”¹⁰⁹.

136. A kérdést előterjesztő bíróságok így a közösségi jog erejénél fogva, különösen az EK 10. cikk és az EK 249. cikk (3) bekezdése alapján, kötelesek a közösségi jogi irányelvek előírásainak érvényesülését biztosítani az előttük folyamatban lévő büntetőeljárásokban, és ehhez nem szükséges, hogy az olasz alkotmánybíróság előzetesen döntést hozzon a 61/02. sz. decreto legislativo esetleges alkotmányellenességéről.

137. Mindez természetesen nem zárja ki, hogy a 61/02. sz. decreto legislativohoz hasonló nemzeti jogalkotói aktust a mindenkori tagállami rendelkezéseknek megfelelően *pótlólag* alkotmánybírósági vizsgálat alá vessék, amelynek során általában döntenek a jogszabály alkotmánnyal való összeegyeztethetőségéről és adott esetben az érvényességéről.

138. A kérdést előterjesztő bíróságok az alkotmánybírósági vizsgálat lefolytatásától,

109 — A Simmenthal-ügyben hozott, a 108. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 24. pontja (a kiemelés tőlem). Lásd még a C-258/98. sz., Carra és társai ügyben 2000. június 8-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-4217. o.) 16. pontját és a C-416/00. sz. Morellato-ügyben 2003. szeptember 18-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-9343. o.) 43. és 44. pontját.

valamint a 61/02 decreto legislativo-nak az olasz alkotmánnyal való összeegyeztethetőségétől függetlenül kötelesek a konkrét ügyben, tehát az előttük folyamatban lévő büntetőeljárásokban, e törvényerejű rendelet alkalmazását már most mellőzni, méghozzá *annyiban, amennyiben* az ott előírt módosítások ellentétesek a közösségi joggal. A Bíróságnak a kérdést előterjesztő bíróságok által feltett kérdésekre adott válasza az alapügyekben eljáró mindegyik nemzeti bíróságot kötelezi¹¹⁰. A Bíróság által elvégzett értelmezésből kiderül, hogy a közösségi jogi irányelvek *hatálybalépésük óta* hogyan értelmezendők, és milyen hatállyal alkalmazandók, illetve hogyan kellett volna értelmezni, és milyen hatállyal kellett volna alkalmazni őket¹¹¹.

2. Az irányelvek büntetőeljárásban történő alkalmazásának korlátairól

139. S. Berlusconi, S. Adelchi és M. Dell’Utri vádlottak, valamint az olasz kormány hivatkoznak a büntetések törvényességének alapelveire. Ebből az alapelvből szerintük az következik, hogy a közösségi jogi irányelvek alkalmazása nem eredményezheti a vádlot-

110 — A 29/68. sz., Milch-, Fett- und Eierkontor kontra Hauptzollamt Saarbrücken ügyben 1969. június 24-én hozott ítélet (EBHT 1969., 305. o.) 2. és 3. pontja. Lásd az 52/76. sz., Benedetti kontra Munari ügyben 1977. február 3-án hozott ítélet (EBHT 1977., 163. o.) 26. és 27. pontját és a 69/85. sz. Wülsche-ügyben 1986. március 5-én hozott végzés (EBHT 1986., 947. o.) 13–15. pontját, valamint a Bíróság 1991. december 14-i, 1/91. sz. véleményének (EBHT 1991., I-6079. o.) 61. pontját.

111 — A 36/79. sz. Denkavit Futtermittel-ügyben 1979. november 15-én hozott ítélet (EBHT 1979., 3439. o.) 16. és 17. pontja és a 66/79., 127/79. és 128/79. sz., Meridionale Industria Salumi és társai egyesített ügyekben 1980. március 27-én hozott ítélet (EBHT 1980., 1237. o.) 9. pontja, valamint a C-10/97–C-22/97. sz., IN.CO.GE.90 és társai egyesített ügyekben 1998. október 22-én hozott ítélet (EBHT 1998., I-6307. o.) 23. pontja és a C-453/00. sz., Kühne & Heitz ügyben 2004. január 13-án hozott ítélet (EBHT 2004., I-837. o.) 21. pontja.

takra nézve sem a büntetőeljárás lefolytatását, sem más és súlyosabb büntetések kiszabását, mint amelyeket a Codice Civile új 2621. és új 2622. cikke ír elő. Az eljárásban részt vevő milánói ügyészség és a Bizottság ezzel ellentétes álláspontot képvisel.

a) Az ítélkezési gyakorlatban kialakult alapelvek

140. Az ítélkezési gyakorlat már tisztázta, hogy egy irányelvnek — önmagában és a tagállamnak az ezen irányelv végrehajtása keretében hozott belső törvénytől függetlenül — nem lehet az a hatása, hogy megállapítsa vagy súlyosítsa azoknak a büntetőjogi felelősségét, akik az irányelv rendelkezéseit megsértve járnak el¹¹².

141. Ez a megállapítás egyrészt a büntetések törvényességének elvéből (*nullum crimen, nulla poena sine lege*)¹¹³ következik, amely a tagállamok közös alkotmányos hagyományai közé tartozó általános jogelv, és amelyet az Emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 7. cikke, a

Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának¹¹⁴ 15. cikke (1) bekezdésének első mondata, továbbá az Európai Unió alapjogi chartájának 49. cikke (1) bekezdésének első mondata is rögzít¹¹⁵. E szabály, amely a büntetőjogi rendelkezéseknek az érintett hátrányára történő kiterjesztő értelmezését is tiltja, szűk korlátok közé szorítja a büntetőeljárásban az irányelvvel összeegyeztethető értelmezést¹¹⁶.

142. Másrészt a Bíróság azt a szabályt, hogy az irányelvek nem alapozhatják meg vagy nem súlyosbíthatják közvetlenül a büntetést, arra alapítja, hogy egy irányelvnek önmagában nem lehet az a hatása, hogy megállapítsa vagy súlyosbítsa azoknak a büntetőjogi felelősségét, akik a rendelkezéseit megsértve járnak el¹¹⁷.

143. Bár a Pfeiffer-ügyben Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnok nemrég megkérdőjelezte azt az alapelvet, hogy egy irányelv nem

114 — 1966. december 19-én aláírásra előkészítették (UN Treaty Series, 999. kötet, 171. o.).

115 — Lásd a Bíróság X-ügyben 1996. december 12-én hozott, a 113. lábjegyzetben hivatkozott ítéletének 25. pontját, amely hivatkozik az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Kokkinakis-ügyben hozott 1993. május 25-i ítéletére (A sorozat, 260-A. sz. 52. §) és az S. W. kontra Egyesült Királyság, illetve a C. R. kontra Egyesült Királyság ügyben hozott 1995. november 22-i ítéleteire (A sorozat, 335-B. sz., 35. §, illetve 335-C. sz., 33. §). Lásd még a Bíróság 63/83. sz. Kirk-ügyben 1984. július 10-én hozott ítéletének (EBHT 1984., 2689. o.) 22. pontját is.

116 — Lásd különösen az X-ügyben 1996. december 12-én hozott, a 113. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 24. és 25. pontját, valamint a 80/86. sz. Kolpinghuis Nijmegen-ügyben 1987. október 8-án hozott ítélet (EBHT 1987., 3969. o.) 13. pontját és az Arcaro-ügyben hozott, a 112. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 42. pontját.

117 — A Pretore di Salò-ügyben hozott, a 112. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 19. pontja, az Arcaro-ügyben hozott, a 112. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 36. pontja és a Daihatsu Deutschland-ügyben hozott, a 42. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 24. pontja, amely ítéletek hivatkoznak a 152/84. sz. Marshall-ügyben 1986. február 26-án hozott ítélet 48. pontjára. Ezenkívül lásd még a Tombesi és társai ügyben hozott, a 36. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 42. pontját, valamint az X-ügyben 1996. december 12-én hozott, a 113. lábjegyzetben hivatkozott ítélet 23. pontját.

112 — A 14/86. sz., Pretore di Salò-ügyben 1987. június 11-én hozott ítélet (EBHT 1987., 2545. o.) 20. pontja, a C-168/95. sz. Arcaro-ügyben 1996. szeptember 26-án hozott ítélet (EBHT 1996., 1-4705. o.) 36. pontja és a C-60/02. sz. X-ügyben 2004. január 7-én hozott ítélet (EBHT 2004., 1-651. o.) 61. pontja.

113 — Ruiz-Jarabo Colomer főtanácsnoknak a C-74/95. és C-129/95. sz. X-ügyre (egyesített ügyek) vonatkozó 1996. június 18-i indítványának (1996. december 12-én hozott ítélet, EBHT 1996., 1-6609. o., 1-6612. o.) a 43. pontja. Jacobs főtanácsnoknak a C-304/94., C-330/94., C-342/94. és C-224/95. sz. Tombesi és társai egyesített ügyekre vonatkozó 1996. október 24-i indítványának (1997. június 25-én hozott ítélet, EBHT 1997., 1-3564. o.) a 37. pontja.

állapíthat meg kötelezettségeket az egyén számára, az irányelv két magánfél közti viszonyában történő alkalmazása esetén¹¹⁸. Azonban ő maga is rámutatott arra, hogy a büntetőeljárásban, ahol az egyén az állammal áll szemben, más az irányadó mérce¹¹⁹. Végeredményben tehát ő sem vitatja, hogy egy irányelv közvetlen hatálya — legalábbis a büntetőeljárásban — nem vezethet oda, hogy az irányelv kötelezettségeket írjon elő az egyén számára.

b) Az alapelvek vizsgálata a jelen ügy szempontjából

144. Jelen ügyben egyetlen olyan ok sem merül fel, amelyre a Bíróság az irányelvek büntetőeljárásbeli hatályának korlátozását alapította.

145. Nem jöhet számításba a büntetések törvényességének elve, mivel az alapeljárásokban a vádlottak büntetőjogi felelőssége semmiképpen sem közvetlenül a közösségi jogi irányelveken alapulna, és így független az irányelvek végrehajtására kibocsátott tagál-

lami belső jogszabályoktól¹²⁰. Ugyanilyen kevésbé alapulna a vádlottak büntetőjogi felelőssége közvetlenül az EK 10. cikkben. Az EK 10. cikk, valamint a közösségi jogi irányelvek figyelembevétele csupán azt eredményezi, hogy a cselekmény elkövetését követően alkotott, a büntetést enyhítő és a büntetőjogi felelősségre vonást megnehezítő vagy akár ki is záró törvénymódosítások, amelyeket a 61/02. sz. decreto legislativo vezetett be, nem alkalmazhatók. Alkalmazható marad ezzel szemben a nemzeti törvény, a cselekmény elkövetésekor hatályos változatában. Így a vádlottak büntethetősége a cselekmény elkövetésekor hatályos nemzeti jogon alapul, nevezetesen a Codice Civile korábbi 2621. cikkén.

146. Ezzel szemben nem hozható fel az, hogy a korábbi — a Codice Civile korábbi 2621. cikke szerinti — bűncselekményi tényállás a 61/02. sz. decreto legislativo általi hatályon kívül helyezése folytán „helyrehozhatatlanul megszűnt”, és nem lehet „feléleszteni”. Ugyanis a nemzeti jogalkotó a hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókról való gondoskodásra vonatkozó kötelezettsége értelmében nem jogosult a szankciókra vonatkozó létező szabályozást rövid úton hatályon kívül helyezni úgy, hogy egyidejűleg nem helyettesíti más hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókkal. Az irányelv céljainak meghiúsítására vonatkozó tilalom¹²¹ ugyanis nemcsak az átültetéshez rendelkezésre álló határidő lejártá előtt

118 — A C-397/01–C-403/01. sz. egyesített ügyekre vonatkozó 2003. május 6-i főtanácsnoki indítvány (2004. május 5-én hozott ítélet, EBHT 2004., I-8835. o., I-8839. o.). Mivel a Bíróság álláspontja szerint itt az irányelveknek az egyének közötti viszonylatban érvényesülő közvetlen hatályának az alapvető kérdése vetődött fel, a Bíróság a nagytanács elé utalta az ügyet, és újra megnyitotta az eljárás szóbeli szakaszát. Második, 2004. április 27-i indítványában a főtanácsnok megerősítette álláspontját.

119 — A Pfeiffer és társai ügyre vonatkozó 2004. április 27-i (második) főtanácsnoki indítvány 38. pontja.

120 — A hivatkozásokat lásd a 112. lábjegyzetben.

121 — A C-129/96. sz. Inter-Environnement Wallonie-ügyben 1997. december 18-án hozott ítélet (EBHT 1997., I-7411. o.) 45. pontja, a C-14/02. sz. ATRAL-ügyben 2003. május 8-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-4431. o.) 58. pontja és a C-157/02. sz. Rieser Internationale Transporte-ügyben 2004. február 5-én hozott ítélet (EBHT 2004., I-1477. o.) 66. pontja.

érvényesül, hanem azt követően is, sőt, akkor még inkább. Amennyiben a 61/02. sz. decreto legislativo-ban találhatóhoz hasonló, hatályon kívül helyező aktus sérti a közösségi jog előírásait, úgy ezt a hatályon kívül helyező aktust sem lehet, illetve pontosan ezt az aktust nem lehet alkalmazni az alapeljáráásban. Amennyiben azonban maga a hatályon kívül helyező aktus nem alkalmazható, úgy jelen esetben a Codice Civile korábbi 2621. cikke nem „szűnt meg helyrehozhatatlanul”, és fel sem merül a kérdés, hogy „feléleszthető-e”.

147. Még ha feltételezzük is, hogy a korábbi büntetőtörvény, tehát a Codice Civile korábbi 2621. cikke már nem hatályos, ez semmi esetre sem zárja ki, hogy ezt a bűncselekményi tényállást továbbra is alkalmazták a hatályon kívül helyezését megelőzően elkövetett cselekményekre. Sokkal inkább megfelel ugyanis a büntetések törvényességének elvének (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), hogy a cselekményt az elkövetése idején hatályos büntetőtörvény szerint ítéljük meg. Senki sem kételkedne ugyanis komolyan például valamely korábbi, enyhébb büntetőtörvény további alkalmazandósága tekintetében, ha a jogalkotó időközben súlyosbítaná a büntethetőséget. Az, hogy jelen ügyben fordított előjellel vitatják a korábbi büntetőtörvény alkalmazhatóságát, lényegében nem is annyira azt a kérdést érinti, hogy érvényesül-e a büntetések törvényességének elve, hanem épp ellenkezőleg azt a kérdést, hogy ezen elv kapcsán kivételt tehetünk-e a későbbi, enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásának a javára¹²².

148. A szóban forgóhoz hasonló ügyben nem kell tartani a *nullum crimen, nulla poena sine lege* elvének a megsértésétől. Ezt a Bíróság is megerősíti a Tombesi-ügyben hozott ítéletében¹²³. Abban az ügyben „[...] a nemzeti bíróságok elé terjesztett ügyek tényállásai elkövetésük idején a nemzeti jog szerint szankcionálhatók voltak, és a [nemzeti jogból] eredő szankciók azokra történő alkalmazhatatlanságát megállapító [nemzeti jogszabályok] csak ezt követően léptek hatályba. Ilyen körülmények között nem kell azt vizsgálni, hogy a büntetések törvényességének elve milyen következményekkel járhat a [...] rendelet alkalmazására nézve”.

149. Ez a megállapítás teljes terjedelmében érvényes a jelen ügyre is. A Tombesi-ügy, ahogyan a Niselli-ügy¹²⁴ is, lényeges pontjait tekintve megegyezik jelen üggyel. Sem ebben, sem abban az ügyben nem volt elvi szinten vitatott az alkalmazandó jogszabályok (a hulladékokra vonatkozó jog, illetve a mérlegre vonatkozó jog) megsértésének büntetendő volta. Jelen ügyben szintén sokkal inkább a büntetés alapjául szolgáló tényállási elemek megváltozásáról van szó. A nemzeti szabályok módosítása itt is és ott is olyan hatással volt, hogy bizonyos, korábban büntetendő cselekmények büntetlenné váltak. Míg a jelen ügyben bizonyos tolerancia-küszöbököt (küszöbértékeket) vezettek be, amelyek alatt a társaságokra vonatkozó hamis közlések nem büntethetőek, addig a

123 — Hivatkozás a 36. lábjegyzetben, 43. pont. Ezenkívül lásd a Saetti és Frediani ügyben hozott, a 36. lábjegyzetben hivatkozott végzés 26. pontját.

124 — Hivatkozás a 36. lábjegyzetben.

122 — Lásd a jelen indítvány 154. és azt követő pontjait.

Tombesi- és a Niselli-ügyben a hulladék fogalmát és ezzel a hulladékokra vonatkozó jog megsértése miatti büntethetőséget fogalmazták át (szűkebb módon)¹²⁵. Annak van döntő jelentősége, hogy a *cselekmények az elkövetés időpontjában a nemzeti jog szerint itt is és ott is büntetendők voltak*.

150. Csupán a teljesség kedvéért kell még megjegyezni, hogy a jelen ügyben nem szükséges a nemzeti jognak az irányelvnek megfelelő, a jog hatályát kiterjesztő értelmezése sem, amely sérthetné a vádlott terhére történő kiterjesztő értelmezés tilalmát. Ahogyan azt már kifejtettem: a büntethetőséget — a 61/02. sz. decreto legislativo alkalmazásának mellőzése esetén — a Codice Civile korábbi 2621. cikke alapozza meg, amely a kérdést előterjesztő bíróságok előadása szerint már az elkövetés időpontjában is kétségtelenül büntetni rendelte a társaságokra vonatkozó hamis közléseket, és ez alapján került sor a vádemelésekre is. A cselekmény elkövetésekor hatályos jogot tehát semmi esetre sem kell kiterjesztően értelmezni ahhoz, hogy megfeleljen a társasági jogi irányelveknek.

125 — Jelen ügy és a Tombesi és társai, illetve a Niselli-ügy összehasonlíthatósága szempontjából egyébként semmi jelentősége nincs annak, hogy a 61/02. sz. decreto legislativo (részleges) „*abolitio criminis*”-t idéz elő M. Dell’Utri vádlott álláspontjának megfelelően, vagy éppen „*szabályozási folytonosság*” áll fenn a korábbi és az új bűncselekményi tényállások között, ahogyan azt a Tribunale di Milano a C-403/02. sz. ügyben hozott előzetes döntéshozatalra utaló végzésében és az olasz kormány a beadványában kifejti. Annak van döntő jelentősége, hogy törvénymódosítás következtében itt is és ott is bizonyos cselekmények büntetlenné váltak, pedig korábban (és a cselekmény elkövetésének időpontjában) büntetendők voltak. Az „*abolitio criminis*”-ről és a „*szabályozási folytonosság*”-ról folytatott vita tisztán elméleti jellegű.

151. A társasági jogi irányelvek és az EK 10. cikk, *mint olyanok*, nem alapoznak meg jelen helyzetben semmilyen kötelezettséget az egyénre nézve. Azt a kérdést, hogy az egyént milyen kötelezettségek terhelik, a releváns cselekmények elkövetésének időpontjában hatályos jog alapján kell eldönteni, hiszen kötelezettségeket csak a jövőbeli magatartások esetére lehet előírni. Kötelezettségeket (illetve tilalmakat) nem lehet visszamenőleg előírni vagy megváltoztatni. Az alapeljárásokban a vádlottak terhére rótt cselekmények az elkövetésükkor az olasz nemzeti törvény, különösen a Codice Civile korábbi 2621. cikke szerint büntetendők voltak: a cselekmények elkövetésének időpontjában a cselekmények büntetendő volta semmi esetre sem közvetlenül az irányelveken vagy az EK 10. cikkben alapult.

152. Legfeljebb akkor lehetne más az ügy megítélése, ha a vád tárgyává tett tényállások a 61/02. sz. decreto legislativo kibocsátását *követően* valósultak volna meg. Amennyiben a 61/02. sz. decreto legislativo alkalmazását a kibocsátását *követően* elkövetett cselekmények tekintetében mellőznénk, akkor inkább beszélhetnénk arról, hogy valamelyik irányelv vagy az EK 10 cikk alkalmazása alapoz meg közvetlenül kötelezettségeket. Jelen ügyben azonban ezt a szempontot nem kell tovább vizsgálni, mert — mint ahogy azt korábban bemutattuk — a vádlottak terhére rótt valamennyi cselekményt kivétel nélkül a 61/02. sz. decreto legislativo kibocsátását *megelőzően* követték el. A vádlottak tehát az elkövetés időpontjában nem bízhattak abban, hogy a terükre rótt tényállások enyhébben

büntetendők a Codice Civile korábbi 2621. cikkében írottaknál, vagy hogy egyáltalán nem büntetendők.

153. Mindezen okokból a jelen ügyben a büntetések törvényességének elve egyáltalán nem akadályozza a 61/02. sz. decreto legislativo alkalmazásának mellőzését. A társasági jogi irányelvek és az EK 10. cikk figyelembevétele nem alapoz meg kötelezettségeket a vádlottak tekintetében, legfeljebb közvetve van hátrányos hatással rájuk. Ez azonban nem menti fel a nemzeti bíróságot — az EK 249. cikk (3) bekezdéséből, valamint az EK 10. cikkből eredő — azon kötelezettsége alól, hogy biztosítsa az irányelvek előírásainak érvényesülését¹²⁶.

3. Az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásáról

154. S. Berlusconi és M. Dell'Utri vádlottak, valamint az olasz kormány álláspontja szerint az alapeljárásokban a Codice Civilenek a 61/02. sz. decreto legislativo-val bevezetett új 2621. és új 2622. cikke mint enyhébb büntetőtörvény minden esetben visszamenőleges hatállyal alkalmazandó. A milánói ügyészség és a Bizottság ezzel ellentétes álláspontot képvisel.

155. Korábbi ítélkezési gyakorlatában a Bíróság az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásának problémáját a nemzeti jog körébe tartozó kérdésnek tekintette, amelyet a mindenkor eljáró bíróságnak kell eldöntenie¹²⁷. Az Allain-ügyben¹²⁸ például a Bíróság elismerte, hogy az olyan magatartás, amely eredetileg a közösségi jogot sértette, és ezért a nemzeti jog szerint büntetendő volt, a nemzeti eljárási alapelvek alkalmazásával (különösen az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásának elve alapján) újraértékelhető, ha a tényállási és a jogi háttér utólag megváltozott.

156. Az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásának követelményét majdnem mind a 25 tagállam nemzeti jogrendje rögzíti,¹²⁹ és nemzetközileg is elismert¹³⁰. Ezenkívül egy ideje már a másodlagos közösségi jogba is bekerült, például a Közösség pénzügyi érdekeit sértő

127 — Lásd az Allain-ügyben hozott, a 36. ítéletben hivatkozott ítélet 12. pontját, a Saetti és Frediani ügyben hozott, a 36. ítéletben hivatkozott végzés 26. pontját és a Tombesi-ügyben hozott, a 36. ítéletben hivatkozott ítélet 42. és 43. pontját. Hasonló megállapítást tesz a C-358/93. és C-416/93. sz., Bordessa és társai egyesített ügyekben 1995. február 23-án hozott ítélet (EBHT 1995., I-361. o.) 9. pontja; a C-163/94., C-165/94. és C-250/94. sz., Sanz de Lera és társai ügyben 1995. december 14-én hozott ítélet (EBHT 1995., I-4821. o.) 14. pontja, a C-193/94. sz., Skanavi és Chrysanthakopoulos ügyben 1996. február 29-én hozott ítélet (EBHT 1996., I-929. o.) 17. pontja és a C-230/97. sz. Awoyemi-ügyben 1998. október 29-én hozott ítélet (EBHT 1998., I-6781. o.) 38. pontja. Ezenkívül lásd még Jacobs főtanácsnoknak a Tombesi és társai ügyre vonatkozó, a 36. pontban hivatkozott indítványának a 35. pontját.

128 — A 36. ítéletben hivatkozott ítélet.

129 — Olaszországban például ezt a követelményt a Codice Penale 2. cikkének (3) bekezdése rögzíti, Németországban a Strafgesetzbuch (büntető törvénykönyv) 2. §-ának (3) bekezdése. Ezt az alapelvet — amennyire ez megítélhető — csupán Írországban és az Egyesült Királyságban nem ismerik el.

130 — Lásd például a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya 15. cikke (1) bekezdésének harmadik mondatát.

126 — Lásd a Wells-ügyben hozott, a 62. ítéletben hivatkozott ítélet 57. pontját és a C-127/02. sz., Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee és társai ügyre vonatkozó 2004. január 29-i indítványom 146. és azt követő pontjait (2004. szeptember 7-én hozott ítélet, EBHT 2004., I-7405. o.).

szabálytalanságok miatti igazgatási szankciókra vonatkozó szabályként.¹³¹ Ezt az alapvetelvet az Európai Unió alapjogi chartája is felvette a 49. cikke (1) bekezdésének harmadik mondatába.

157. Mindebből az következik, hogy ez az elv semmiképpen sem tekinthető tisztán nemzeti jogelvnek, hanem a közösségi jog általános jogelvének¹³² minősül, amelyet a nemzeti bíróságnak alapvetően figyelembe kell vennie, amikor a társasági jogi irányelvek végrehajtására kibocsátott nemzeti jogot alkalmazza.¹³³

158. Ezzel a megállapítással ugyanakkor még nincs tisztázva, hogy az enyhébb büntetőtörvény akkor is alkalmazandó-e visszamenőleges hatállyal, *ha ellentétet a közösségi joggal*. Tehát a Codice Civile új 2621. és új 2622. cikkéhez hasonló rendelkezések akkor is alkalmazandók-e visszamenőleges hatállyal a kibocsátásuk előtt elkövetett cselekmé-

nyekre, ha sértik a társasági jogi irányelveket? Annak érdekében, hogy ezt a kérdést megválaszoljuk, indokolt közelebbről megvizsgálni az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásának hátterét.

159. A későbbi, enyhébb büntetőtörvény alkalmazása a büntetések törvényességének már ismertetett, alapvető jelentőségű elve (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) alóli kivétel, minthogy mégis a cselekmény elkövetésének időpontjában hatályos törvénytől különböző törvény kerül alkalmazásra visszamenőleges hatállyal.

160. Ez a kivétel végeredményben méltányossági megfontolásokon alapul, amelyek nem rendelkezhetnek olyan magas ranggal, mint például a büntetések törvényessége elvének jogalapja, azaz a jogállamiság elvéből következő jogbiztonság elve. Ennek megfelelően az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásának elve sok nemzeti jogrendszerben nem alkotmányi szinten, hanem csak egyszerű törvényben került rögzítésre. Ezenkívül pedig nem ritkán korlátozások is vonatkoznak rá, például amikor a cselekmény büntethetősége eleve valamilyen határozott ideig hatályos törvényen alapul.¹³⁴

131 — Lásd a 1988/95 rendelet 2. cikkének (2) bekezdését, valamint a C-295/02. sz. Gerken-ügyben 2004. július 1-jén hozott ítélet (EBHT 2004., I-6369. o.) 52–58. pontját.

132 — Azt a kérdést, hogy közösségi jogi alapelvről van-e szó, Fennelly főtanácsnok már felvetette a C-341/94. sz. Allain-ügyre vonatkozó, 1996. március 7-i indítványának (EBHT 1996., I-4633. o.) 43. pontjában, a kérdés azonban végül megválaszolatlan maradt. Léger főtanácsnok a C-230/97. sz. Awoyemi-ügyre vonatkozó 1998. július 16-i indítványának (EBHT 1998., I-6784. o.) 31. és 32. pontjában a korábbi ítélezési gyakorlatra utalva nemleges választ adott.

133 — A közösségi jog általános jogelveinek a betartására vonatkozó kötelezettséghez lásd — több más ítélet helyett — a C-36/94. sz. Siesse-ügyben 1995. október 26-án hozott ítéletet (EBHT 1995., I-3573. o.), különösen az ítélet 21. pontját.

134 — Olaszországban például kizárt az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazása, ha már jogerős ítélet született, vagy ha kivétel, illetve időben korlátozott hatályú törvényekről van szó (a Codice Penale 2. cikkének (3) és (4) bekezdése). A Bizottság ezenkívül rámutat az olasz alkotmánybíróság (Corte costituzionale) 1985. február 19/22-i, 51. sz. ítéletére, amely szerint az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazása nem vonatkozik az olyan törvényre (decreto legge), amelyet a kibocsátást követően a parlament nem alakított át törvény-nyé, és amely ezért visszamenőleg hatályát veszteszt; lásd az olasz alkotmány 77. cikkének (3) bekezdését.

161. Az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazása azon a megfontoláson alapul, hogy a vádlottat ne ítéljék el olyan magatartás miatt, amely a jogalkotó (megváltozott) nézete szerint a büntetőeljárás időpontjában már egyáltalán nem büntetendő. Ily módon a vádlott javára veszik figyelembe a megváltozott jogalkotói értékelést. Ez leginkább a jogrend koherenciáját biztosítja. Ezenkívül az enyhébb büntetőtörvény visszaható hatályú alkalmazása azon körülmény figyelembevételén alapul, hogy a büntetés generál- és speciálpreventív céljai megszűnnek, miután a kérdéses magatartás már nem büntetendő.

162. A közösségi jogot is érintő esetben mindazonáltal csak akkor igazolható az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazása, ha a közösségi jog elsődlegessége nem sérül, tehát ha a közösségi jogalkotó értékítéletét is figyelembe veszik, és a nemzeti jogalkotó (megváltozott) szemlélete összhangban van a közösségi jog előírásaival. Nem indokolható, hogy az egyén miért részesüljön előnyben a nemzeti jogalkotónak az egyén magatartása büntetendőségéről alkotott értékelésének megváltozása révén, ha ez az értékelés ellentétes a közösségi jog változatlanul fennálló előírásaival¹³⁵.

135 — Más lenne a helyzet fordított esetben, ha a cselekmény elkövetése időpontjában hatályos büntetőtörvény lenne az enyhébb, illetve ha a cselekmény elkövetésének időpontjában a cselekmény egyáltalán nem volt büntetendő. Akkor nem a büntetések törvényességének alapvető jogállami alapelve alóli kivételről lenne szó, hanem egyszerűen annak alkalmazásáról. Az enyhébb büntetőtörvénynek ilyen tényállás esetén akkor is érvényesülnie kell, ha az akkor érvényes nemzeti jog sértette a közösségi jogot.

163. Amennyiben ugyanis a nemzeti jogalkotó az új, enyhébb büntetőtörvény kibocsátásával megsérti a közösségi jog előírásait, ezzel nem az alkalmazandó rendelkezések koherenciáját segíti elő; hanem a jogrendszer egységességét veszélyezteti. Ilyen esetben semmi sem indokolja, hogy kivételt tegyünk az olyan alapvető jogállami alapelv alkalmazása alól, mint a büntetések törvényességének elve. Ezzel ellentétben a jogrendszer koherenciájának védelme megkívánja az elsődlegesen alkalmazandó közösségi jog érvényesülésének elősegítését.

164. Természetesen a generálprevenció és a speciálprevenció céljai nem szűnnek meg, ha valamely magatartást csupán a nemzeti jogalkotó megítélése szerint kell büntetlenné nyilvánítani, miközben ugyanezen magatartásra — a közösségi jogból eredően — hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciókat kell kilátásba helyezni.

165. Amennyiben tehát a nemzeti előírások nem összeegyeztethetők a közösségi joggal, a kérdést előterjesztő bíróságok kötelessége marad, hogy a társasági jogi irányelvek előírásait azáltal segítsék elő, hogy mellőzik e nemzeti előírások alkalmazását, még akkor is, ha enyhébb büntetőtörvényekről van szó. Összefoglalva tehát azt lehet mondani, hogy a közösségi jogot sértő, utólag kibocsátott büntetőtörvény egyáltalán nem minősül alkalmazható enyhébb büntetőtörvénynek.

166. Egyébként az sem vezetne más eredményre, ha az enyhébb büntetőtörvény visszamenőleges hatályú alkalmazásának követelményét — az itt képviselt állásponttal szemben¹³⁶ — nem közösségi jogi alapelvnek tekintenénk, hanem kizárólag nemzeti jogi kérdésnek. A közösségi jog ugyanis a nemzeti előírások alkalmazása tekintetében is korlátok közé szorítja a tagállamok hatáskörét¹³⁷. A közösségi jog elsődlegességének elvéből következik, hogy a kérdést előterjesztő bíróságoknak az előttük folyamatban lévő büntetőeljárásokban be kell tartaniuk a közösségi jogot, illetve különösen a közösségi jogalkotónak a társasági jogi irányelvekben kifejezésre juttatott előírásait és értéktételeit¹³⁸.

168. A Bíróság által az Allain-ügyben¹³⁹ tett megállapítások nem ellentétesek az itt képviselt felfogással. Az Allain-ügyben ugyanis a jelen üggyel ellentétben a tényállási és közösségi jogi háttér a vádlott számára előnyös módon változott meg utólag. Hasonló történt az Awoyemi-ügyben, valamint a Skanavi és Chryssanthakopoulos ügyben, amelyeknél időközben szintén a közösségi jog változott meg¹⁴⁰. Az ilyen helyzetek nem hasonlíthatók össze azzal, amikor nemzeti szinten vezetnek be utólag a vádlottnak kedvező, de a közösségi joggal ellentétes szabályozást.

4. Következtetés

167. A nemzeti jog által előírt enyhébb büntetőtörvények visszamenőleges hatályú alkalmazása ezért nem veszélyeztetheti a társasági jogi irányelvek hatékony és minden tagállamban egységes alkalmazását. A visszamenőleges hatályú alkalmazásnak semmi esetre sem lehet olyan következménye, hogy az elkövetés időpontjában büntetendő magatartás — a közösségi jog előírásainak megsértésével — visszamenőleges hatállyal büntetlen maradjon.

169. Megállapítható tehát, hogy a tagállami bíróság köteles valamely irányelv előírásait a nemzeti alkotmánybíróság előzetes bevonása nélkül érvényesíteni, azáltal, hogy mellőzi a cselekmény elkövetését követően kibocsátott enyhébb büntetőtörvény alkalmazását, amennyiben ez a törvény összeegyeztethetetlen az irányelvvel.

136 — A jelen indítvány 156. és 157. pontja.

137 — A büntetőjog és a büntető eljárásjog területéhez kapcsolódóan ez a gondolat például a 186/87. sz. Cowan-ügyben 1989. február 2-án hozott ítélet (EBHT 1989., 195. o.) 19. pontjában és a C-274/96. sz. Bickel és Franz ügyben 1998. november 24-én hozott ítélet (EBHT 1998., I-7637. o.) 17. pontjában jelenik meg.

138 — A közösségi jog alkalmazására és hatékony érvényesülésének elősegítésére vonatkozó kötelezettség tekintetében lásd még a jelen indítvány 88. pontját és 134–136. pontját.

139 — Hivatkozás a 36. lábjegyzetben.

140 — A 127. lábjegyzetben hivatkozott ítéletek.

V — Végkövetkeztetések

170. Az előbbi megfontolások alapján azt javaslom a Bíróságnak, hogy a Tribunale di Milano és a Corte di Appello di Lecce által előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket a következőképpen válaszolja meg:

- „1) Az 1968. március 9-i 68/151/EGK első tanácsi irányelv 6. cikkének első franciabekezdése — az 1978. július 25-i 78/660/EGK negyedik tanácsi irányelv 2. cikkének (3) bekezdésével és 47. cikke (1) bekezdésének első albekezdésével, valamint az EK 10. cikkel összefüggésben — nemcsak arra az esetre írja elő a tagállamoknak a megfelelő szankcióról való gondoskodásra vonatkozó kötelezettséget, ha az éves beszámolókat egyáltalán nem hozzák nyilvánosságra, hanem arra az esetre is, ha valótlan tartalmú éves beszámolókat hoznak nyilvánosságra.

- 2) A szankciók az első irányelv 6. cikke értelmében akkor megfelelőek, ha hatékonyak, arányosak, és visszatartó erejűek. Ennek során nemcsak a társasági tagok és a hitelezők érdekeinek kell különös jelentőséget tulajdonítani, hanem a harmadik személyek érdekeinek és a harmadik személyeknek a társaság eszközeire, forrásaira, pénzügyi helyzetére és eredményére vonatkozó adatok pontosságába vetett bizalmának is. Annak kapcsán, hogy valamely nemzeti szabály hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciót tartalmaz-e, minden olyan esetben, amelyben ez a kérdés felmerül, e szabálynak az egész szabályozási rendszerben elfoglalt helyét kell vizsgálni, beleértve az eljárás lefolyását és a különböző nemzeti hatóságok által lefolytatott eljárás sajátosságait is.

- 3) Az első irányelv 6. cikkének első franciabekezdése — a negyedik irányelv 2. cikkének (3) bekezdésével és 47. cikke (1) bekezdésének első albekezdésével összefüggésben — nem zárja ki az olyan nemzeti szabályt, amely szerint a társaságokra vonatkozó hamis közlések büntethetősége kizárt, ha a cselekmény nem hamisítja meg jelentősen a társaság vagy a vállalkozáscsoport eszközeiről, forrásairól, pénzügyi helyzetéről és eredményéről alkotott képet, kivéve, ha a cselekményt megtévesztési, illetve jogtalan haszonszerzési céllal szándékosan követik el.

Ugyanakkor ezekkel a rendelkezésekkel ellentétes az olyan nemzeti szabály, amely szerint — a konkrét ügy összes körülményének az értékelése nélkül — már akkor kizárt a társaságokra vonatkozó hamis közlések büntethetősége, ha a valótlan adatszolgáltatások vagy mulasztások olyan változást idéznek elő, amelyek egy megadott százalékmértéknél nem térnek el jobban a valós értéktől.

- 4) Ellentétes az első irányelv 6. cikke első franciabekezdésének, valamint a negyedik irányelv 2. cikke (3) bekezdésének és 47. cikke (1) bekezdése első albekezdésének együttes olvasatával az olyan elévülési szabályozás, amely szerint a kilátásba helyezett szankciók tényleges kiszabására valójában nem, illetve csak ritkán lehet számítani.
- 5) Nem ellentétes az első irányelv 6. cikke első franciabekezdésének, valamint a negyedik irányelv 2. cikke (3) bekezdésének és 47. cikke (1) bekezdése első albekezdésének együttes olvasatával az olyan nemzeti szabály, amely szerint általában kizárólag a sértett magánindítványára alkalmazhatók azok a szankciók, amelyek meghatározott személyek vagyoni érdekeit hivatottak védeni. Ez feltételezi ugyanakkor, hogy létezzen olyan általános jogi rendelkezés, amely a harmadik személyek érdekeinek védelme érdekében az esetleges vagyoni kár bekövetkezésétől függetlenül hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciót helyez kilátásba, amely hivatalból alkalmazható.

- 6) Az 1983. június 13-i 83/349/EGK hetedik tanácsi irányelvnek a konszolidált éves beszámolókra vonatkozó 38. cikkének a (6) bekezdését — a 38. cikk (1) bekezdésével és a 16. cikk (3) bekezdésével összefüggésben — szintén ennek megfelelően kell értelmezni.

- 7) A tagállami bíróság köteles valamely irányelv előírásait a nemzeti alkotmánybíróság előzetes bevonása nélkül érvényesíteni, azáltal, hogy mellőzi a cselekmény elkövetését követően kibocsátott enyhébb büntetőtörvény alkalmazását, amennyiben ez a törvény összeegyeztethetetlen az irányelvvel.”